© www.kjnt.ro/szovegtar

Viski Károly balladagyűjtései a huszadik század elején

A magyar tudománytörténet mint érdekességet tartja számon, hogy az anyagi kultúra második nagy kutatási korszakának kiemelkedő egyéniségei, *A magyarság néprajzá*nak megalkotói – Bátky Zsigmond, Györffy István és Viski Károly – közül egyik sem etnográfusként kezdte tudományos pályáját. Más-más szakterületen indultak el, de viszonylag hamar megtalálták az utat, s fordultak a népi kultúra anyagi-tárgyi világának vizsgálata felé. Tudományos tevékenységükben közös az is, hogy elismert néprajztudósként is megőriztek valamit indulásuk szakterületének szemléletéből, gondolatvilágából, kutatási módszereiből, hasznosítva azt néprajzi munkásságuk során. Mint ahogy az is közös pályájukban, hogy más-más tájról érkezve, mindhárman megőrizték tudományos munkásságukban, felfogásukban származási környezetük jegyeit.

Bátky Zsigmond (1874–1939) Komárom megye kisnemesi környezetéből érkezett, Lóczy Lajos tanítványaként földrajzot tanult, s „ilyen irányú érdeklődését nemcsak élete végéig megőrizte, hanem alaptudományát rendszeresen művelve sokat tett a magyar emberföldrajz kialakítása érdekében."[1] Etnográfussá Nemzeti Múzeum-beli főnöke, Jankó János közvetlen hatására vált, mint ahogy Jankótól vette át a magyar lakóház kutatásának témáját éppen úgy, mint a néprajzi muzeológiai kézikönyv megvalósításának gondolatát.

Györffy István (1884–1939), a Nagykunság szülötte, földrajzi és történelmi stúdiumokat folytatott. Tudományos tevékenysége a kun ősök nyomozásával kezdődött, s ennek során jutott el a kunok „nagy múltat sejtető hagyományaihoz".[2] A magyar etnográfusok közül elsőként ismerte fel a történeti módszer és szemlélet jelentőségét: úttörője volt a levéltári forrásokon alapuló néprajzi kutatásoknak, nemkülönben a történeti szempontokat érvényesítő rendszerezési gyakorlatnak.[3] Néprajzi indíttatását kolozsvári egyetemi éveitől számíthatjuk: nagy hatással voltak

---

[1] Balassa Iván 1974: 188.
[2] Balassa Iván 1974: 188.
[3] Filep Antal: Györffy István. In: *MNL*. II. 1979: 372–373.

rá Herrmann Antalnak, a néprajz első egyetemi magántanárának előadásai.

Az etnográfus triász harmadik tagja, Viski Károly (1882–1945) Erdélyt képviselte. Hármuk közül ő került leghamarabb kontaktusba a népi kultúrával, ugyanakkor ő volt az, aki viszonylag későn fordult a tárgyi néprajz felé. Filológusi alapképzettségét – latin–magyar szakos tanári diplomáját – a kolozsvári egyetemen szerezte, ahol – Györffy Istvánhoz hasonlóan – rá is hatással voltak Herrmann Antal néprajzi előadásai. Balassa Iván szerint „mindig megőrzött folklórérdeklődésének gyökereit Herrmann kolozsvári előadásaiban kell keresnünk”.[4]

A tudományos pályán azonban nyelvészként indult. Szabó T. Attila szavait idézve: „Nem lehet végigfutni Viski Károly tudományos irodalmi munkásságának két jegyzékét anélkül, hogy meg ne lepődnénk az induló fiatal kutató – látszólag – kizárólagos nyelvtudományi–filológiai érdeklődésének irodalmi megnyilvánulásain. A kezdeti tudományos munkásság első fél évtizedében, az 1905–1910, sőt még az 1917–1918 közé eső időszakaszban is e munkásságnak szinte teljes egészében a nyelvtudomány, illetőleg a filológia körébe tartozó könyvészeti adalékai inkább a nyelv, mintsem a népi élet vizsgálatára készülődő-elköteleződő kutatót sejtetnek velünk. S bár e munkásságban hamarosan egyre határozottabban a népi művelődés iránti érdeklődés uralkodik el, később is a közlemények egész sora állandóan éber nyelvtudományi-filológiai-művelődéstörténeti érdeklődésről tanúskodik.”[5]A nyelvtudományi-filológiai elkötelezettség Viski életművében a nyelvtörténet iránti érdeklődéssel kezdődött, de hamarosan a nyelvjárásokat illetően mutatkozott a legerősebbnek. Nyelvészeti munkásságának – amint Szabó T. Attila értékeli – „kétségtelenül legkiemelkedőbb termékeit [...] nyelvjárás-leíró dolgozatai között kell keresnünk. Közülük is méltatásra első helyet érdemel tudományos-irodalmi munkásságának második évében, 1906-ban szülővárosa nyelvéről közzétett, e nemben legterjedelmesebb dolgozata”[6], *A tordai nyelvjárás*.[7] A három nagy egységből – bevezetésből, a nyelvjárást ismertető részből és adattárból – álló dolgozat nyelvtudományi jelentőségén túl egyben

[4] BALASSA Iván 1974: 189.
[5] SZABÓ T. Attila 1974: 158.
[6] SZABÓ T. Attila 1974: 161.
[7] VISKI Károly 1906.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Viski Károlynak a népi élet jelenségei felé fordulását is dokumentálja. A hatvannégy oldalra terjedő dolgozatnak csaknem felét kitevő, közmondásokat, szólásokat, szóláshasonlatokat meg tájszókat magába foglaló adattári rész „a maga gazdagságában arról tanúskodik – állapítja meg Szabó T. Attila –, hogy Viski a nyelvjárási valóság összefoglaló bemutatása mellett fontosnak tartotta a leírás-hitelesítő szó- és szólásanyag egybegyűjtését, illetőleg közzétételét is."[8]

Egy évtizeddel később Viski hasonlóan járt el másik nyelvjárás-leíró dolgozatában is: Arany János városának dialektusáról készített, a *Magyar Nyelvőr*ben közzétett sorozatában a nyelvjárási sajátosságokat bemutató részeken túl három külön közlemény foglalta magába a Viski-gyűjtötte kiolvasók, köszöntők, gúnyolódók, játékversek, rigmusok, találós mesék, szólások és közmondások gazdag anyagát.[9]

A két dialektológiai szakmunka ismeretében magától kínálkozik a következtetés, hogy Viski Károly figyelme csupán a népköltészet apró műfajaira terjedt ki, azokra a népi szövegekre, amelyekben könnyűszerrel megragadhatók az élő nyelv jelenségei, mindenekelőtt a hangtani és szókincsbeli sajátosságok. Viski Károly kéziratos hagyatéka viszont arra figyelmeztet, hogy a fiatal nyelvbúvár sokkal tágabb műfaji keretek között kereste a népnyelv sajátosságait bemutató szöveganyagot. Fennmaradt több gyűjtőfüzete, melyekben az apró folklórműfajokon túl tekintélyes mennyiségű népdal, tizenötöt meghaladó népballada és epikus ének, valamint egy betlehemes játék szövege is megtalálható. S hogy valóban demonstrációs anyagnak szánta ezeket a szövegeket, arról egy hamarosan idézendő levele tanúskodik.

A budapesti Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattárában őrzött gyűjtőfüzetek[10] bizonysága szerint Viski Károly még egyetemi hallgató korában kezdte gyűjteni az anyagot szülővárosa nyelvjárását bemutató munkájához. 1902–1903-ból ismerjük első balladalejegyzéseit, melyeket tordai vagy környékbeli falvak Tordán szolgáló énekeseitől gyűjtött.[11] Az említett két év alatt tizenkét ballada és balladatöredék szövegét jegyezte le

---

[8] SZABÓ T. Attila 1974: 161.

[9] VISKI Károly 1914.

[10] Lásd *VISKI Károly 1902–1903 = EA 10228*; *Viski Károly é. n. [1909] = EA 10226*; VISKI Károly é. n. [1] = EA 10223; VISKI Károly é. n.[2] = EA 10224; *VISKI Károly 1904, 1909 = EA 270*. – A dőlt betűvel kiemelt tételek tartalmaznak népballadát is.

[11] VISKI Károly 1902–1903.

Tordán, többnyire új stílusú baleset- és bűnténballadákat (*A meggyilkolt legény–1, Felesége gyilkosa, A meggyilkolt feleség, Megégett a cserény, Kórházban*)[12], de találunk közöttük régi stílusú klasszikus balladát is (*A halálraítélt húga, A halálra táncoltatott leány, Háromszoros magzatgyilkos, A megesett leány* – egy teljes és egy töredékes változat)[13], illetve olyan ponyvaballadát (*Vadász és leánya*)[14], melynek 20. század eleji – legkorábbi – erdélyi előfordulását Vikár Bélával csaknem egy időben (egy év eltéréssel) Viski Károly 1903-as tordai gyűjtése dokumentálja.

A szám szerint szerénynek mondható gyűjtemény jelentőségét mindenekelőtt abban jelölhetjük meg, hogy Viski Károlyban a megbízható, szöveghitelességre törekvő gyűjtőt tisztelhetjük. A gyűjtés finalitásának megfelelően Viski nemcsak arra figyelt, hogy szó szerint, pontosan rögzítse a balladaszövegeket, hanem arra is, hogy a nyelvjáráskutatásban használt diakritikus mellékjelek segítségével a kiejtésbeli sajátosságokat is pontosan tükrözze a leírt szöveg. Kriza János, Kálmány Lajos nyelvjárásra figyelő lejegyzései után Viski Károly próbálta meg harmadjára a hangzó szövegnek írásban rögzített hiteles képét visszaadni. Igyekezete azonban hiábavalónak bizonyult: tordai nyelvjárást bemutató munkájának adattárában egyetlen ballada sem jutott nyilvánosságra.

Ezt a kihagyást próbálta 1908-ban jóvátenni az akkor már a székelyudvarhelyi református kollégiumban tanító Viski Károly: a Tordán gyűjtött népköltészeti darabokat két részletben beküldte közlésre. Feltehetően az *Ethnographiá*ba szánta közleményeit, mert kéziratai Sebestyén Gyula hagyatékából kerültek mai lelőhelyükre, az Ethnológiai Adattárba. Az első részt 1908. április 7-én postázta a következő levél kíséretében: „Tisztelt szerkesztő Úr! Még 1902–904 folyamán nehány értékesebb népköltési terméket jegyeztem föl Tordán. A tordai nyelvjárás c. tanulmányom függelékeül szántam, de ott ki nem adhattam. Azért is tartogattam, hogy dallamaikat is följegyezve, ezekkel együtt közölhessem. Minthogy azonban egy-két kedden nem fordulok meg Tordán, úgy gondoltam, jobb lesz közreadni úgy, amint vannak, mint tán soha-meddig várni a dallamokra. Első közleményül a betlehemi verset küldöm; mintegy nyolc balladám van még a fiókomban,

---

[12] *Német János története, Gyula Bandi, Szőcs Mária, Elégett a cserébeli határ, A tordai kórház előtt homokos*

[13] *Fehér László, Tollas Erzsi, Szabó Vilma, Verje meg az isten…*

[14] *Jó reggelt te szép kis lány*

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

köztük tudtommal közöletlen is, s nehány használhatónak látszó lírai is. – Közelebbről ezeket is beküldöm. Tisztelettel Dr. Viski Károly ref. koll. tanár."[15]A levél társaságában ma is megtalálható a jelzett betlehemes játék, melyet Birs József húsz éves legény diktált le Tordán, 1903-ban. Ez azt jelenti, hogy a küldemény címzettje, a „tisztelt szerkesztő úr" valami oknál fogva nem küldte nyomdába Viski Károly munkáját, s az örökre kéziratban maradt volna, ha évtizedek múlva maga Viski Károly nem gondoskodik betlehemes játékának nyilvánosságra hozásáról: *A magyarság néprajzá*nak harmadik kötetében, a *Drámai hagyományok* fejezetben – melyet maga Viski Károly jegyez –, közölte a teljes leírást és szöveget.[16]

Korántsem jutott osztályrészül ilyen szerencsés végkimenetel a Tordán gyűjtött balladáknak és daloknak, melyeket Viski Károly feltehetően ugyancsak 1908 folyamán küldött Budapestre. A keltezetlen, kísérő levelet nélkülöző kézirat – hasonlóan a betlehemes játékéhoz – Sebestyén Gyula hagyatéki anyagából került az Ethnológiai Adattárba.[17] A gondosan letisztázott kilenc ballada és tizenegy népdalszöveg, valamint a hozzájuk fűzött jegyzetanyag Viski Károly életében nem jelent meg, halála után is csaknem fél évszázadnak kellett eltelnie, míg végre Keszeg Vilmos Aranyosszék népköltészetét bemutató monográfiájában a kilenc balladából nyolc nyomdafestéket látott.[18]

Keszeg Vilmos betűhű másolatban tette közzé az említett balladákat, a másolatot azonban arról a kéziratról készítette, melyet Viski Károly közlésre szánt. Az pedig filológiai változatnak tekinthető a helyszíni lejegyzések letisztázott másolatait tartalmazó gyűjtőfüzetek balladaanyagához viszonyítva. Vagyis: hangjelölés tekintetében a két szövegállomány különbözik egymástól. A nyelvjárási példaszövegeket gyűjtő Viski Károly aprólékos gonddal igyekezett minden hangtani, ejtésbeli jelenséget rögzíteni gyűjtőfüzetében, a népköltészeti szövegek publikálására készülő székelyudvarhelyi tanár viszont már csak minimális diakritikus mellékjelet használ, szemmel láthatóan arra törekedik, hogy lehetőleg az ábécé betűivel oldja meg a hangjelölés problémáit. Letisztázott szövegei jól tükrözik a nyelvész

---

[15] VISKI Károly 1908 = EA 10620
[16] VISKIKároly é. n. [1935]: 335–338
[17] ViskiKároly é. n. [1908] = EA 3744
[18] KESZEG Vilmos 2004. I.: 3. sz. (240–242), 4. sz. (242–243), 7. sz. (244–245), 8. sz. (245), 14. sz. (249–250), 27. sz. (259–260), 32. sz. (262–263), 33. sz. (263)

és a folklórgyűjtő egymásnak feszülését: eleinte úgy gondolhatta, hogy a hosszú magánhangzók egy részét ugyanúgy a betű fölé húzott vízszintes vonalkával jelöli, mint az l, j vagy r hangok előtt megnyúlt rövid magánhangzókat. Így is tisztázta le a balladákat. Időközben azonban rájöhetett, hogy túlságosan megterheli a szövegeket a szokatlan hangjelöléssel, s átjavította a balladákat, az említett mellékjelt szigorúan csak a rövid magánhangzók bizonyos helyzetekben való megnyúlására használva.[19]

Nyelvészeti és folklorisztikai szempontok szimbiózisát figyelhetjük meg a balladákhoz fűzött jegyzetekben is. Az egyik bűnténballadáról (*Szőcs Mária*) megjegyzi, hogy az tulajdonképpen nem tordai darab, mert énekese a férjétől tanulta, aki Székelykeresztúr vidékéről származott. Ugyanannak az adatközlőnek egy másik balladájáról a nyelvi-nyelvjárási sajátosságok alapján állapítja meg, hogy az is a férj útján kerülhetett át Tordára, a Székelyföldre pedig az Alföld felől érkezett. Fehér László balladája – olvashatjuk Viski Károly jegyzetében – „szintén Udvarhelyszékről kerülhetett ugyanazon úton. A mekhāllá, kimene, mekfōrdula igealakokból következtetünk erre. – Erdélybe annak idején persze »Magyarország«-ból került. A helyneveken kívül a következők is bizonyítják: szegén legén, húgom, húgad, fójóshó (= folyosó), fēlkeresni, nyoszolyába, vasāl (= patkol); ezek ugyanis Erdélyben nem közönséges szók. A mekszakaggyék, hánnyék ikes felszólító is odakünn ragadhatott a versbe, nyilván a kemény rímelés miatt azonban Erdélyben is megmaradt benne."[20] *Fehér László* esetében tehát a nyelvész Viski szólalt meg, egy-két másik balladához viszont folklorisztikai szempontokat érvényesítve fűz megjegyzést. *A halálra táncoltatott leány*, *Tollas Erzsi* balladájának szövegromlására egy várfalvi változat megfelelő helyének idézésével mutat rá, az erdélyi folklórban addig ismeretlen *Vadász és leánya* típusú ponyvaballadához fűzött magyarázatában pedig az összehasonlító folklorisztikát hívja segítségül. „Sajátságos alkotás – olvashatjuk a jegyzetben –. Az – így mongya

[19] Lásd az 5–6. számú képmellékletet. – A balladaszövegeknek van még egy harmadik másolata is, melyet ugyancsak Viski Károly készített, s amely saját gyűjtései mellett két Hosszúfaluban, Viski Jenő által 1904-ben gyűjtött balladát is tartalmaz. Az írógéppel másolt szövegekbe kézzel jelölte be a magánhangzó-nyúlásokat, ezúttal a gyűjtőfüzeteiben is használt háztetővel. A gépirat ugyancsak az Ethnológiai Adattárban található, s érkezési dátumából ítélve (1941. júl.1.) valószínű, maga Viski helyezte el a kézirattárban. Vö. VISKI Károly 1941.

[20] VISKIKároly é. n. [1908]: 1. = EA 3744/1

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

ő – közbevetés megdöbbentően népietlen. Dallamának vége is idegenszerű, ha ugyan nem a vadászkürt hangjára akar emlékeztetni. Élve a gyanúperrel, mindjárt a följegyzés után boldogult Meltzl Hugo professzorhoz, az összehasonlító folklore nagymesteréhez folyamodtam. Diákos falusi ember alkotásának mondta, a lány szapora biztatgatásához, a vadász kötekedő húzódozásához hasonlóra azonban emlékezett a germán népköltés köréből. Erdélyi Pál dr.-nak pedig úgy rémlett – neki szintén megmutattam – hogy a Mátra vidékén hallotta. Erdélyből Etédről és Olasztelekről való változatait ismerem."[21] A rövid kommentár arról árulkodik, hogy 1908-ra Viski Károly már otthonosan mozgott az alakuló-formálódó folklorisztika értékrendjében: érzékeli a szöveg nem népi eredetét, figyel a szöveghez társuló dallam sajátosságára, idegenszerűségére, fontosnak tartja a ballada földrajzi elterjedtségének ismeretét, mint ahogy azt is, hogy tágabb, nemzetközi összefüggésben is keresse a ballada helyét. Az pedig, hogy felfigyel a dallamokra, mi több, felmerült benne annak a gondolata, hogy a korábban, nyelvészeti céllal lejegyzett folklórszövegeknek meg kellene keresni a dallamát is, kétségtelenül arra vall, hogy Viski Károly – Bartók Béla, Kodály Zoltán, Vikár Béla kortársa – ismerte és magáévá tette a folklorgyűjtés korszerű követelményeit.

Viski Károly 1908 áprilisában még azzal a gondolattal küldte el közlésre a tordai betlehemes játékot, hogy előreláthatóan nem tudja pótolni a hiányzó dallamokat. Második, balladákat-dalokat tartalmazó küldeményének jegyzeteiben viszont arról olvashatunk, hogy „a balladák dallamait Bakóczi Károly székelyudvarhelyi tanár volt szíves lejegyezni. *Fehér László* szövegéhez – szokatlan, sőt, furcsa – Udvarhely megyében kerítettem dallamot, Olasztelekről. Nem akartam dallam nélkül hagyni, aztán meg nyilván erről a vidékről került Tordára *Szőcs Mária*val egyképpen. – A *Tollas Erzsi* és *Anyám, de jó anyám…* dallamát magam énekeltem. Nemkülönben a *Jó reggelt …* kezdetűét. Ennek azonban Farkas László etédi fiú éneke után odavaló változatát is lejegyeztük. A tordai változatnál csiszoltabb, hajlékonyabb valamicskével."[22]

---

[21] VISKI Károly é. n. [1908]: 2. = EA 3744/2

[22] VISKI Károly é. n. [1908]: 2. = EA 3744/2 – Farkas László 1908 őszén a székelyudvarhelyi református kollégiumban, a gimnázium III. osztályában tanult. Osztályfőnöke, magyar- és latintanára Viski Károly volt. L. *ÉRTESÍTŐ* 1908/1909: 135, 89.

A tájékoztatás nemcsak tartalmánál fogva, de amiatt is fölöttébb meglepő, hogy a kézirat szövegeihez nem társul semmiféle kotta. Mégis ez a rövid utalás segített hozzá, hogy azonosítani tudtam néhány névtelen, keltezetlen kottalapot, melyek Sebestyén Gyula hagyatékából kerültek az Ethnológiai Adattár állományába. A gyűjtő és gyűjtési év feltüntetése nélküli kottalapokon egymás után sorjázik *Fehér László* olaszteleki, a *Jó reggelt te szép leány…* etédi és tordai, a *Tollas Erzsi* tordai és az *Anyám, de jó anyám…* kezdetű ballada tordai dallama – vagyis mindazok a dallamok, melyekre Viski Károly utalt idézett jegyzetében. A szövegektől különsodródott kottalapokon – melyeket ma Sebestyén Gyula neve alatt tartja nyilván az Ethnológiai Adattár[23]– a balladák szövegéből csupán az első versszak található meg. Így tehát az újonnan gyűjtött olaszteleki *Fejér László* és az etédi *Jó reggelt te szép leány…* kezdetű ballada töredék.

Bakóczi Károly közreműködésének – a balladák dallamának rögzítésén túl – külön hozadéka is van számunkra: nevének ismeretében megközelítő pontossággal meg tudjuk állapítani, hogy mikor kerülhetett sor a dallamok lejegyzésére, s azt követően a balladák beküldésére. Egyúttal arra is magyarázatot kapunk, hogy az a Viski Károly, aki 1908 áprilisában még reménytelennek és lehetetlennek gondolta a dallamok felkutatását és rögzítését, néhány hónap múlva miként postázhatta kottamelléklettel balladáit. A magyarázat igen egyszerű: a német–magyar szakos Bakóczi Károly az 1908/09-es tanévben került a székelyudvarhelyi református kollégium tantestületébe[24], Viski Károly balladagyűjtésének dallamait tehát legkorábban 1908 szeptemberében kottázhatta le. Ennek következtében a balladák beküldésére is csak 1908 őszén kerülhetett sor.

A Bakóczi Károly által lejegyzett öt dallam külön figyelmet érdemel tudománytörténeti szempontból is: lejegyzésük „története" jól példázza azt a fogalmi tisztázatlanságot, mely a huszadik század első évtizedét jellemezte a zenefolklorisztika tekintetében. Vikár Béla, Bartók Béla, Kodály Zoltán gyűjtései nyomán világossá és egyértelművé vált, hogy a népköltészet verses műfajaiban a szöveghez dallam is társul, és csak szöveg és dallam egységében szabad / kell / érdemes gyűjteni. Ezt ismerte fel Viski Károly is, mikor felvetette a dallamok utólagos megkeresésének gondolatát. De az a Viski Károly, aki szövegek tekintetében gondosan figyelt arra,

---

[23] SEBESTYÉN Gyula é. n.² = EA 10729

[24] *ÉRTESÍTŐ* 1908/09 : 89.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

hogy pontosan rögzítse ne csak magát a balladát, de azokat a hangtani jelenségeket is, melyek adatközlői nyelvjárását jellemezték, dallam tekintetében elfogadhatónak találta azt a megoldást, hogy a Tordán lejegyzett ballada szövegéhez Udvarhelyszéken keressen dallamot annak okán, hogy a ballada valószínűleg Székelykeresztúr vidékéről került Tordára. Hasonlóképpen megengedhetőnek találta azt is, hogy egyik-másik tordai balladának a dallamát az ő éneklése nyomán rögzítse a filológiai képzettségű, de zenéhez is valamilyen fokon értő tanár-kollégája.

Feltehetően Viski Károly nemcsak a balladák dallamát ismerte, de a szövegüket is. Mégis, a folklórszövegek gyűjtése közben meg sem fordult a fejében, hogy hasznosítsa a maga ismereteit, lévén, hogy a szövegfolklorisztikában már születőben/alakulóban volt az a törekvés, hogy úgy rögzítsék a szöveget, ahogy az adatközlő ismeri, s hogy számon tartsák ne csak a helyet, ahol rátaláltak a folklóradatra, de az adatközlőt is, annak életkorát, esetleges társadalmi állását–hovatartozását. Vagyis tudatában volt annak, hogy a folklórszövegek változatokban élnek, s bármely folklórszöveg adott adatközlő, adott időpontban, adott helyen rögzített pillanatnyi tudását mutatja. Dallamok tekintetében – a 19. század végi – 20. század eleji folklórgyűjtők többségéhez hasonlóan – Viski Károly szemlélete sem differenciálódott a szövegfilológiaihoz hasonló mértékében; kortársaihoz képest azonban Viski Károly már érzékelte a dallamvariánsok létét és jelentőségét, hiszen lekottáztatta nemcsak a tordai dallamokat, hanem ugyanazoknak a balladáknak a felkutatott udvarhelyszéki dallamváltozatát is. Mi több, észlelte és szóvá is tette, hogy *A vadász és leánya* típusú ballada etédi dallama „a tordai változatnál csiszoltabb, hajlékonyabb valamicskével".

Viski Károly rövid tájékoztatója a dallamok lejegyzésének körülményeiről nemcsak az anonim és datálatlan kottalapok azonosítását tette lehetővé, de általa érthető kontextusba lehetett helyezni Viski Károly három udvarhelyi tanítványának 1908. április 2-ről és április 27-ről datált néhány balladafeljegyzését is.

A diákgyűjtésekről első ránézésre lehetett tudni, hogy Viski Károly környezetéből származnak, hiszen mindeniket keltezte és aláírta maga Viski, s különben is, az ő ajándékaként kerültek az Ethnológiai Adattárba.[25] A Székelyzsomborból, Miklósfalváról és „Erdővidék"-ről gyűjtött

[25] Vö. BARTHALIS Imre 1908; KÁLLAY Károly 1908, MOLNÁR Andor 1908.

balladaszövegekről viszont nem lehetett tudni, hogy milyen körülmények között került sor feljegyzésükre. Életrajzírói megemlítik, hogy Viski Károly – rövid udvarhelyi tanársága idején – a diákok s néhány tanártársa bevonásával néprajzi gyűjtemény létrehozását kezdeményezte. „Ő vetette meg – írja Palotay Gertrúd – egy-két lelkes tanártársa és az irányítása szerint gyűjtő diákjai segítségével e kollégium példás kis néprajzi múzeumának alapjait."[26] Elképzelhető tehát, hogy egyúttal folklórgyűjtésre is ráirányította a diákok figyelmét. Furcsának csak az tűnt, hogy a három diák mindegyike csak balladát, s méghozzá jobbára olyan balladákat gyűjtött, amelyeknek tordai változatai Viski Károly gyűjtésében is megtalálhatók. E furcsa „egybeesésre" végül is Viski Károlynak az a mondata derített fényt, hogy „Fehér László szövegéhez [...] Udvarhely megyében kerítettem dallamot". Vagyis tanítványai figyelmét tudatosan ráirányította azokra a balladákra, melyeknek meg akarta szerezni a dallamát. A konkrét céllal, konkrét feladatra irányuló egyszeri gyűjtés eredményeképpen végül is gazdagabbak lettünk – még ha mostanig kéziratban lappangtak is – *Fehér László* erdővidéki szövegével és olaszteleki dallamával, a *Vadász és leánya* típusú ponyvaballada erdővidéki és miklósfalvi szövegével és a Viski gyűjtötte etédi dallamával, *Szabó Vilma* székelyzsombori szövegével, valamint további három Udvarhely vidéki helyi bűntény-balladával.

Tanári pályájának udvarhelyi időszakában Viski Károly nemcsak a Tordán gyűjtött balladákhoz próbált dallamot keresni, de újabb balladagyűjtéséről is számot adhatunk. A *Székely határozók* című dolgozatához gyűjtve anyagot, 1909-ben Siklódon és Etéden számos népdalt és néhány balladát írt be gyűjtőfüzetébe. Siklódon jegyezte le a *Három árva* és *Farkas Márton* balladáját, valamint egy históriás éneket Szentháromság falu 1858-as pusztulásáról.[27] Ismereteim szerint ezek voltak utolsó balladafeljegyzései. A népköltészet, a nép szellemi hagyományai iránti érdeklődés azonban tudományos pályáján végig elkísérte: a már említett nagyszalontai gyűjtése, *A magyarság néprajza* harmadik kötetének *Drámai hagyományok* fejezete, a *Vadrózsák* 1943-as kiadásának bevezető tanulmánya[28] bizonyság erre.

---

[26] PALOTAY Gertrúd 1946: 113. – A közreműködő tanártársak egyike minden valószínűség szerint Haáz F. Rezső lehetett, aki Viski Károllyal egy időben, 1906 őszén került rajztanárként a székelyudvarhelyi református kollégium tanári karába. (Vö. *ÉRTESÍTŐ* 1906/07: 70)

[27] L. VISKI Károly é. n. [1909] = EA 10226 és VISKI Károly 1904, 1909 = EA 270.

[28] KRIZA János 1943 I: V–XX.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

És bizonyság egy önéletrajzi vallomása, melyben az Arany János világával való találkozás sorsdöntő élményéről ad számot, s vele együtt a népköltészet életre szóló meghatározó szerepéről: „Három évig néztem Arany népét Nagyszalontán. Itt tanultam meg, hogy ő a magyarság mindenki felett ragyogó etnográfusa, hungarológusa. Fajtám ismeretében neki köszönök legtöbbet [...], vele egyenrangú magyar fénnyel szememben csak egy világít: a nép íratlan irodalma, [...] az, ami még íratlanul mindig változó színben bolyong, lobog a magyar néplélekben."[29]

***

Viski Károly és néhány diákja 1902–1909 között 18 balladatípus és epikus ének 26 változatát mentette meg a feledéstől; a balladáknak csaknem fele, tizenkettő Tordáról került elő, valamennyit Viski Károly gyűjtötte – új balladaföldrajzi területet fedezve fel a kutatás számára. A fennmaradó tizennégy balladát – kettő kivételével Udvarhelyszék falvaiban rögzítették Viski Károly tanítványai, illetve maga a tanár. A kivételként emlegetett két balladát – *Bogár Imre* és *A megszólaló halott* balladáját – Viski Károly öccse, az akkor nyolcadik gimnazista Viski Jenő gyűjtötte 1904 augusztusában Hosszúfaluban.[30]

A gyűjtemény nagyobb részét új stílusú baleset- és bűntényballadák, illetve helyi balladák teszik ki, a régi stílusú klasszikus balladák szerényebb mértékben vannak jelen. Újdonsága a gyűjteménynek a *Vadász és leánya* típusú ponyvaballada négy változatának és dallamának rögzítése. A Tordán és Udvarhely megyében gyűjtött négy variáns Vikár Béla 1902-ben feljegyzett zetelaki változatával együtt a ballada erdélyi előfordulásának első dokumentumai.

S ha már szóba került Vikár Béla neve, érdemes összevetni Viski Károly gyűjteményét az övével, mivel Vikár Béla is a 19–20. század fordulóján, s a 20. század elején gyűjtött Erdélyben – Udvarhely megyében és Kalotaszegen. Az összehasonlításba egyúttal érdemes bevonni a másik

---

[29] Idézi PALOTAY Gertrúd 1946: 113.

[30] Viski Jenő kilétének kiderítését Keszeg Vilmosnak köszönöm: ő találta meg az Újtordai Református Egyház keresztelési anyakönyvének az 1874–1894 közötti periódust felölelő IV. kötetében (Állami Levéltár, Kolozsvár, Fond. Nr. 236/22) Viski Jenő születésének bejegyzését (1887. júl. 24.), s azt, hogy a szülők – Viski Lajos ref. írnok/iktató és Horváthi/Horváthy Róza – azonosak Viski Károly szüleivel.

nagy századfordulói balladagyűjteményt, a Kanyaró Ferenc hagyatékát is, mely a kolozsvári unitárius kollégium diákjainak gyűjtéseit tartalmazza a 19. század utolsó és a 20. század első évtizedéből. A Viski-féle gyűjtemény kapcsolatba hozása Kanyaró Ferenc hagyatékával már csak azért is megérdemel egy kis kitérőt, merthogy a kolozsvári kollégiumi tanár ugyancsak Torda szülötte volt. De fontosnak véljük a futólagos összevetést azért is, mert az Erdély egész területéről összesereglett, Kolozsváron tanuló unitárius diákok tekintélyes mennyiségű népballadát szedtek össze az egykori Udvarhely-, Maros- és Háromszék unitárius falvaiból, s jószerével ők fedezték fel Aranyosszék balladahagyományait is.

Az összevetés természetesen nem a három gyűjtemény minősítését célozza, hanem a Viski gyűjtötte balladák századfordulói – század eleji népszerűségére, gyakoriságára vagy éppen gyér előfordulására igyekszik rávilágítani. A csaknem napjainkig kéziratban és szétszórtan heverő Vikár-hagyaték[31] és a feltárás folyamatában lévő Kanyaró-gyűjtemény[32] azt bizonyítja, hogy bizonyos balladatípusok a századforduló táján igen népszerűek lehettek: szövegeiket-dallamaikat sok helyen, sokféle változatban találták meg a gyűjtők Erdélyben. Nem véletlen tehát, hogy Viski Károly nagyon is szórványos és esetleges tordai és Udvarhely megyei gyűjtése során is felszínre került *A halálraítélt húga, A megesett leány, A halálra táncoltatott leány, A háromszoros magzatgyilkos, A három árva, A megszólaló halott* típusú ballada, vagy *Bogár Imre* balladájának egy változata.[33]

Az összehasonlításból az is kiderül, hogy a Viski Károly gyűjteményében megtalálható baleset- és bűntényballadák jobbára helyi balladaként kerültek feljegyzésre, amit utóéletük, pontosabban a későbbi feljegyzések/változatok hiánya bizonyít leginkább. Közülük csupán két bűntényballada (*Farkas Márton* és *Gyula Bandi*) kivétel, s mindkettő érdekes észrevételre ad lehetőséget. *Farkas Márton* balladáját Kanyaró tanítványai az egykori Maros-Torda és Kis-Küküllő megye településein találták meg, s keletkezésének történetéből ítélve e régió helyi balladája volt.[34] Bartók Béla

---

[31] Vikár Béla népzenei-népköltészeti gyűjtéseinek összesített kiadása 2009-ben jelent meg elektronikus adathordozón. Lásd VIKÁR Béla – SEBŐ Ferenc – KÜLLŐS Imola 2009.

[32] Kanyaró Ferenc hagyatékának feltárása százados késéssel csak a 20. század végén kezdődött el, s csak részben történt meg. Lásd OLOSZ Katalin 2003, 2008; KANYARÓ Ferenc – RÉDIGER Ödön – OLOSZ Katalin 2009.

[33] Lásd a *Melléklet*ben közölt összehasonlító táblázatot.

[34] Vö. KANYARÓ Ferenc [1896]: 129–136/82–85. sz.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

gyergyóújfalusi[35] és Viski Károly siklódi szövege az első bizonyítékok arra, hogy e balladát nagyobb földrajzi területen ismerték. A feleségét meggyilkoló Gyula Bandi esetében az előbbinek éppen a fordítottját állapíthatjuk meg: a balladát a századforduló éveiben csak Tordán találták meg: Viski Károly két tordai változata, Kanyaró ugyancsak Tordán gyűjtött egyetlen szövege arra enged következtetni, hogy a feltehetően Magyarországról „importált" ballada először Tordán (vagy környékén) vert gyökeret, a századforduló táján Tordától keletebbre/délebbre még ismeretlen volt.[36]

Meglepő viszont, hogy a másik, jellegzetesen Torda környéki helyi bűntényballadával, Bajka Sándor históriájával (*Keresztanyja gyilkosa*) Viski Károly nem találkozott, holott a vele csaknem egykorú[37] véres esemény kissé töredékes balladai megfogalmazását Jankó János már 1893-ban közölte Alsószentmihályfalváról[38], s változatait Kanyaró tanítványai nemcsak Tordán és környékén, de már háromszéki és Maros-Torda megyei településeken is megtalálták. Ellenpontként, viszont, felemlíthetjük, hogy a *Vadász és leánya* típusú balladának, melynek szülővárosában és Udvarhely megyében Viski Károly négy változatát találta meg, s ez utóbbi régióban Vikár Béla is feljegyezte egy variánsát, Kanyaró Ferenc tanítványai egyetlen példányát sem rögzítették.

Viski Károly balladagyűjteménye, pontosabban: a Tordán gyűjtött tizenkét ballada további észrevételek megtételére is alkalmat kínál, lévén, hogy a fiatal gyűjtő a szövegek pontos rögzítése mellett fontosnak tartotta a balladával kapcsolatos háttér-információk feljegyzését is. Korának általános

---

[35] BARTÓK Béla 1908: 111–112.

[36] Természetesen mindig bele kell számítani a gyűjtés esetlegességét, azt, hogy a gyűjtő kivel találkozott, kitől és mit gyűjtött.

[37] Viski Károly 1882. április 12-én született, a gyilkosság 1883. február 21-én történt, a gyilkost 1883. november 17-én végezték ki. Vö. ALMÁSI István 1977: 87 és KESZEG Vilmos 2004 II: 381. – Viski Károly születésének időpontjaként a szakirodalomban két különböző dátum fordul elő (1882. április 12. és 1883. április 14.), mert a rendelkezésre álló életrajzok és önéletrajzok adatai egymásnak ellentmondanak, a hiteles anyakönyvi adatokat pedig nem találták meg. (Vö. VARGHA László 1974: 178.) Keszeg Vilmos napjainkban derítette ki, hogy Viski Károly születésének időpontját – 1882. április 12. – csak jóval később, a már több mint hároméves gyermek keresztelésekor, 1885. augusztus 12-én jegyezték be az ótordai református parókia születési anyakönyvébe. Lásd *Oficiul Parohial Reformat Turda Veche. Registru pentru născuţi 1867–1893*. Állami Levéltár, Kolozsvár. Fond nr. 236/38, 248. lap, 61. sorszám. – Itt köszönöm meg Keszeg Vilmosnak, hogy kutatási eredményeit – még mielőtt maga hasznosíthatta volna – önzetlenül rendelkezésemre bocsátotta.

[38] JANKÓ János 1893: 261 – Alsószentmihályfalva mai neve Alsószentmihály.

gyűjtői szokásával ellentétben Viski Károly – egy-két kivételtől eltekintve – számon tartotta, hogy kitől és mikor gyűjtötte az adott balladát, úgyszintén adatközlői életkorát, családi állapotát és társadalmi helyzetét. Ezek a kiegészítő adatok nemcsak a népballada térbeli terjedésének egy-két lehetséges módozatára világítanak rá, de felvillantják az adatközlő egyéni sorsa és balladatudása közötti – feltehetően nem véletlen – összefüggést is. Mert aligha tekinthető véletlennek, például, hogy Viski Károly egyik énekesének olyan balladák jutnak eszébe, melyek a megesett leány életéről, sorsáról szólnak. Az adatközlő – Tordán szolgáló bágyoni menyecske[39]– minden bizonnyal saját elrontott életének költői megfogalmazására talált a *Verje meg az isten…* kezdetű balladában, vagy Szabó Vilma históriájában.

Tordai balladagyűjteményét Viski Károly négy adatközlő tudásából merítve állította össze. A négyből azonban valójában csak kettő volt tordai: egy negyven éves özvegyasszony (Dulló Józsefné Barók Eszter) és egy húsz éves legény (Birs József). A másik két adatközlő nevét Viski Károly nem jegyezte fel, ellenben olyan információkat rögzített velük kapcsolatban, melyek talán nevüknél is fontosabbak. Nevezetesen azt, hogy a már emlegetett bágyoni születésű menyecskétől, illetve egy tordatúri 18-20 éves cselédlánytól gyűjtötte balladái egy részét. A fentiek ismeretében a tizenkét Tordán gyűjtött ballada közül négyről nagy valószínűséggel feltételezhető, hogy nem „őshonos" tordaiak: *Német János-* , *Szabó Vilma-* és *A megesett leány (Verje meg az isten…)* balladájáról tudjuk, hogy adatközlőjük bágyoni születésű volt, a *Vadász és leánya* típusú balladát pedig egy tordatúri cselédlánytól jegyezte le Viski Károly. Vagyis: nagy a valószínűsége annak, hogy a Tordán cselédeskedő bágyoni menyecske és tordatúri leány szülőfalujából vitte magával balladáit. A *Vadász és leánya* esetében azonban a fordított mozgásirány is elképzelhető: mármint az, hogy a tordatúri cselédlány a városban ismerte és tanulta meg a századforduló táján Erdélyben is terjedőben lévő ponyvaballadát, s talán idővel ő lehetett az, aki hazavitte Tordatúrra a városon tanult dallamot-szöveget.

A Tordára elszegődött cselédek ballada-közvetítő szerepe egyáltalán nem egyedi eset: a városok, vásáros központok és a környékbeli települések anyagi és szellemi kultúrájának érintkezése természetes jelensége volt a mindennapoknak, annál is inkább, mivel az erdélyi városok még a

[39] A régi erdélyi magyar nyelvben a 'menyecske' szó nemcsak 'fiatalasszony' értelemben volt használatos, 'megesett leány'-t is jelenthetett. Vö. SZABÓ T. Attila 1997 IX: 113–114

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

20. század folyamán is igen sok vonatkozásban őrizték a hagyományos népi kultúrát vagy annak bizonyos elemeit.[40] Semmi meglepő nincs tehát abban, hogy Viski Károly olyan balladákat rögzített Tordán, melyeket – feltehetően – a környező falvak valamelyikéből hozott magával az adatközlő.[41]

Az viszont Viski Károly gyűjtői körültekintésére vall, hogy kiderítette két másik, Tordán gyűjtött ballada székelyföldi eredetét – rávilágítva egyúttal azokra a lehetséges rejtett csatornákra, melyeken a népballadák, s egyáltalán a folklóralkotások messzi vidékekre eljuthatnak. A tordai Dulló Józsefné Barók Eszter balladatudásából két olyan darabot is rögzített, melyek egyikéről[42] maga a negyven éves özvegyasszony mondta el, hogy Székelykeresztúr vidékéről származó férjétől tanulta, a másikról meg – nyelvjárási sajátosságai alapján – Viski Károly következtetett arra, hogy az is a férj közvetítésével kerülhetett Tordára. Bár Viski Károly érvei elég meggyőzőnek tűnnek annak bizonyítására, hogy az alföldi eredetű *Fehér László* a Székelyföld felől érkezett Tordára, megítélésem szerint ez az állítás csupán egyetlen balladaszövegre, a Barók Esztertől lejegyzett változatra lehet érvényes. Van ugyanis adatunk arra – nem is egy –, hogy Fehér László balladája már korábban is ismert volt Aranyosszéken: Filep Elek 19. századi bágyoni gyűjtésének darabjai között, például, megtaláljuk Fehér László balladájának szép, teljes változatát[43], s ugyanő – csatlakozva Abafi Lajos gyűjtőmozgalmához – Mihályfalváról küldte be a ballada egy töredékes – félig versben, félig prózában elmondott – változatát, feltehetően a hetvenes évek első felében.[44] Az 1892 nyarán Aranyosszéken

---

[40] Gondoljunk csak arra, hogy Kolozsváron a hóstátiak a hetvenes évekig megtartották nemcsak hagyományos életvitelüket és szokásaikat, de még a viseletüket is.

[41] Kolozsváron szolgáló cselédektől, kocsisoktól, ott élő „székely férfi- és asszony-emberek”-től már Kriza János és Gyulai Pál is gyűjtött népköltészeti szövegeket. Vö. KRIZA János 1911: 375, GYULAI Pál 1860: 299.

[42] Az új stílusú bűntényballadák csoportjába tartozó *Szőcs Máriá*ról van szó. Feltehetően helyi balladaként került forgalomba Udvarhelyszéken, Tordán gyökértelen volt. A balladának más változatát nem ismerjük. Viski Károly a hősnő nevének egyezése folytán tévesen hivatkozik *A meggyilkolt fonólány* típusú Szőcs Mári balladájának változataira, mint variánsokra.

[43] FILEP Elek é. n.: 2–5. – A bágyoni *Fehér László* gyűjtési évét nem ismerjük, azt viszont tudjuk, hogy Filep Elek Kriza János munkatársa volt, s 1866–67-ben a *Vadrózsák* tervezett második kötete számára népköltészeti szövegeket küldött be.(FILEP Elek 1866–67) Később Abafi Lajos gyűjtői között bukkan fel a neve (Vö. ABAFI Lajos 1877; POGÁNY Péter 1954: 563), vagyis a 19. század hatvanas-hetvenes éveiben tevékenykedett az erdélyi népköltészet gyűjtőjeként.

[44] ABAFI (AIGNER) Lajos é. n.: 10–11 – Mihályfalva mai neve Szentmihály (Alsó- és Felsőszentmihály).

gyűjtő Jankó János ugyancsak feljegyezte a ballada egy terjedelmes változatát Kövenden, mely a következő évben meg is jelent.[45] S ha mindezekhez hozzászámítjuk, hogy az 1895/96-os tanév folyamán Kanyaró Ferenc egyik tanítványa az Aranyosszékhez közel eső Kolozsváron jegyezte le a ballada egy újabb változatát[46], óhatatlanul számolnunk kell annak eshetőségével, hogy a tordai özvegyasszony nem föltétlenül udvarhelyszéki székely férjétől tanulta a balladát; ismerhette szűkebb pátriája folklórhagyományából is. Annál is inkább gondolhatunk erre, mivel azok az igealakok, melyekre Viski Károly mint a székelyföldi eredet bizonyítékaira hivatkozik (meghallá, kimene, megfordula stb.), előfordulnak a ballada Jankó János által gyűjtött kövendi változatában is, emlékeztetve arra, hogy az igeidők változatos és sokkal árnyaltabb használata korábban nem csupán a Székelyföldre volt jellemző. Maga a balladaszöveg sem nyújt fogódzót az eredetre nézve, hiszen Fehér László balladája köztudomásúan nagyon egyöntetűen terjedt el az egész magyar folklórterületen.[47]

Végső soron azonban nem is az a leglényegesebb, hogy honnan származott a Tordán feljegyzett ballada. Sokkal fontosabb az, hogy 1903 februárjában Viski Károly szülővárosában talált rá a ballada egy változatára. Ha ez a változat Székelyföldről került át a tordai özvegyasszony tudásába, akkor jól példázza a szájhagyományozó költészet terjedésének nehezen nyomon követhető, rejtett útját-módját, ha pedig a helyi hagyomány megszólaltatója volt Barók Eszter, akkor jó okunk van arra gondolni, hogy Torda-Aranyos vármegye központjában a huszadik század elején még élő hagyomány volt a régióban korábban általánosan ismert Fehér László balladája.

Viski Károly gyűjteményének jelentőségét éppen abban jelölhetjük meg, hogy egy addig nem vizsgált földrajzi ponton rögzítette a szájhagyományozó költészet életének egy pillanatát, felvillantva – elsőként a magyar folklorisztikában – egy erdélyi kisváros sok lehetséges forrásból táplálkozó népballada-ismeretét.

(Marosvásárhely, 2010. október – 2011. február)

---

45 JANKÓ János 1893: 259–261.

46 *Fehér László*. Nagy Elemér VII. osztályos tanuló gyűjtése. Kolozsvár. – Kézirat. Az Erdélyi Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltára, Kolozsvár. Kanyaró Ferenc hagyatéka. Rendezetlen anyag, ideiglenes helye: 18. csomag.

47 Fehér László balladájának korai erdélyi változatairól l. bővebben kötetünk következő fejezetét.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Mellékletek

1. Összehasonlító táblázat

Viski Károly, Kanyaró Ferenc és Vikár Béla erdélyi balladagyűjtéséről

Balladatípus	**Viski Károly**	**Kanyaró Ferenc**	**Vikár Béla**
A halálraítélt húga (Fehér László)	Torda Erdővidék Olasztelek	Sepsiszentgyörgy Kolozsvár H. n.	Zentelke Siménfalva Rugonfalva Firtosmartonos/ Székelyudvarhely
A megesett leány (Verje meg az isten…)	Torda – Bágyon Torda (töredék)	Bágyon Kolozsvár Kolozsvár–Csík Sepsikőröspatak Marosvásárhely Szentgerice Szabéd Backamadaras Szombatfalva Tarcsafalva Tordátfalva Etéd Fejér Nyikó mente Gyergyóremete– Kolozsvár H. n.	Mikháza Szováta Lengyelfalva Énlaka Rugonfalva – 2 Siklód Szentábrahám Kolozs Kolozsvár/ Magyarvalkó Zetelaka
A halálra táncoltatott leány (*Tollas Erzsi*)	Torda	Sepsikőröspatak Homoródszentpál Etéd–Keresztúr Nyárádandrásfalva Marosvásárhely Kolozsvár Marosvásárhely Zilah–Kolozsborsa H. n.	Zentelke Mikháza Nagykede Énlaka Bethlenfalva Zetelaka Csíkszentsimon
Háromszoros magzat-gyilkos (*Szabó Vilma*)	Torda – Bágyon Székelyzsombor	Sinfalva Alsórákos Alsóbencéd Székelykeresztúr Nyárádselye Szentgerice Marosszék Marosvásárhely Sárosmagyarberkesz H. n.	Nagykede – 2 Korond Rugonfalva Lengyelfalva Lövéte Pürkerec Zentelke – 2 Kalotaszentkirály Szentsimon

Balladatípus	**Viski Károly**	**Kanyaró Ferenc**	**Vikár Béla**
Három árva (Elindula három árva ...)	Siklód	Árkos	Siklód Lengyelfalva – 2 Kénos Atyha Szováta/Deményháza Kadicsfalva – 2 Felsőboldogasszony-falva Bögöz Fenyéd Zetelaka Máréfalva Rugonfalva – 2 Oroszhegy Énlaka Bethlenfalva Csíkszentsimon Székelyudvarhely/ Firtosmartonos
Vadász és leánya (Jó reggelt te szép kis lány...)	Torda – Tordatúr Erdővidék Miklósfalva Etéd		Zetelaka
A megszólaló halott (Megöltek egy legényt ...)	Hosszúfalu	Tordatúr Torockó Szabéd – 4 változat Székelykál Marosvásárhely Gernyeszeg Nyárádselye Tordátfalva Alsósiménfalva Székelykeresztúr Alsórákos Bölön Sepsikőröspatak H. n.	Pürkerec Zentelke Firtosváralja Kápolnásoláhfalu Zetelaka Korond Szentábrahám Homoródalmás
Bogár Imre (Zavaros a Tisza...)	Hosszúfalu	Tordatúr Torockó Szentgerice Nagyernye Alsóbencéd H. n.	Türkös Felsőboldogasszony-falva Rugonfalva Zetelaka Medesér Bözöd/Szováta Lengyelfalva

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Balladatípus	**Viski Károly**	**Kanyaró Ferenc**	**Vikár Béla**
Megégett a cserény (Elégett a cserébeli határ...)	Torda	Tordátfalva Nagyajta Szeben	
A meggyilkolt legény (*Német János*)	Torda – Bágyon		
A meggyilkolt legény (*Farkas Márton*)	Siklód	Szentgerice Marosvásárhely Dicsőszentmárton Ádámos H. n.	
Felesége gyilkosa (*Gyula Bandi*)	Torda Torda	Torda	
A meggyilkolt feleség (*Szőcs Mária*)	Torda		
Magzatgyilkos leányanya (*Miklós Mári*)	Miklósfalva		
Gyilkos legények (*Molnár Dénes*)	Miklósfalva		
Öngyilkos anyagyilkos (A rákosi határszélen...)	Miklósfalva		
Kórházban (A tórdai kórház előtt homokos...)	Torda		
Históriás ének (Tovább keblem nem birhattya...)	Siklód		
Keresztanyja gyilkosa (*Bajka Sándor*)		Torda Tordatúr Bágyon Várfalva Aranyosszék Kercsed Sepsikőröspatak Laborfalva Nyárádselye	

2. Viski Károly és diákjainak balladagyűjtése 1902–1909

Az alábbiakban a gyűjtés időrendjében felsoroljuk a balladákat, melyeket Viski Károly vagy valamelyik tanítványa jegyzett fel. A cím/kezdősor után zárójelben megadjuk a balladatípus megnevezését, a ballada kezdősorát, a gyűjtés helyét és idejét, a gyűjtő és az adatközlő nevét. Utána felsoroljuk az adott ballada (és másolatainak) lelőhelyét, esetleges közlésének helyét. Viski Károly Tordán gyűjtött balladáinak három másolata maradt fenn: a nyelvjárási jelenségeket aprólékosan feltüntető *Jegyzetfüzet*ben, (EA 10228), a közlésre szánt, nagyolt fonetikai átírással rögzített tisztázatban (EA 3744) és egy gépírásos másolatban, melyben a diakritikus mellékjeleket kézzel vezette be Viski Károly. (EA 302).

Nyilvántartásunkban a következő rövidítéseket használjuk:

EA 270 Dr. VISKI Károly: [Dalok, babonák, játék] Siklód, Kolozsvár, Torda. 1904. november, 1909. – Kézirat. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára, Budapest. Jelzete: EA 270.

EA 272 MOLNÁR Andor: *Balladák*. (Miklósfalva, Udvarhely m., 1908. április 27.) – Kézirat. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára, Budapest. Jelzete: EA 272.

EA 276 KÁLLAY Károly: *Szabó Vilma balladája*. (Székelyzsombor, Udvarhely m., 1908. április 2.) – Kézirat. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára, Budapest. Jelzete: EA 276

EA 277 BARTHALIS Imre: *Két ballada*. (Erdővidék, Udvarhely m., 1908. április 2.) 8 oldal. – Kézirat. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára, Budapest. Jelzete: EA 277.

EA 302 VISKI Károly: [Ballada, dal, betlehemes játék, táncszók, köszöntők, levél. 1902-1904. – Gépirat. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára, Budapest. Jelzete: EA 302

EA 3744 VISKI Károly: [Balladák, balladatöredékek. Jegyzetek. 1902-1903.] (Torda, Torda-Aranyos m.) 22 oldal. – Kézirat. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára, Budapest. Jelzete: EA 3744.

EA 10226 VISKI Károly jegyzetfüzete. (Népköltési gyűjtés és a Székely határozók-hoz való jegyzetek. Székelyföld, é. n. – Kézirat. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára, Budapest. Jelzete: EA 10226.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

EA 10228 Dr. VISKI Károly: *Jegyzetfüzet*. Népköltési gyűjtés (ballada, dal, betlehemes, táncszó, levél) 46 oldal. (Várfalva, Torda, Torda-Aranyos m.) Kézirat. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára, Budapest. Jelzete: EA 10228.

EA 10729 SEBESTYÉN Gyula: *Népballada és népdal*. (Olasztelek, Etéd, Udvarhely m.; Torda, Torda-Aranyos m., é. n.) 3 oldal – Kézirat. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára, Budapest. Jelzete: EA 10729.

1. ***Német János története*** (*A meggyilkolt legény*) – Kezdősor: Német János mit gondóltál

Torda, 1902. december.

Gyűjtő: Viski Károly. *Adatközlő*: egy bágyoni születésű Tordán szolgáló menyecske.

EA. 10228: 1. sz., 1. lap
EA 3744: 1. sz. 3–4 hasáb
EA 302: sorszám nélkül, 3. lap
KESZEG Vilmos 2004 I: 262–263. lap, 32. sz. II: 380.

2. ***Szabó Vilma*** (*Háromszoros magzatgyilkos*) – Kezdősor: Szabó Vilma kiment a szöllőbe

Torda, 1902. december

Gyűjtő: Viski Károly. *Adatközlő*: egy bágyoni születésű Tordán szolgáló menyecske.

EA 10228: 2. sz., 2–3. lap
EA 3744: 2. sz. 5. hasáb
EA 302: sorszám nélkül, 4. lap
KESZEG Vilmos 2004 I: 245. lap, 8. sz.; II: 376.

3. ***Verje meg az isten*** (kezdősor) (*A megesett leány*)

Torda, 1902. december

Gyűjtő: Viski Károly. *Adatközlő*: egy bágyoni születésű Tordán szolgáló menyecske (Biri)

EA 10228: 3. sz., 3–4. lap
EA 3744: 3. sz. 6–7. hasáb
EA 302: sorszám nélkül, 5–6. lap
KESZEG Vilmos 2004 I: 242–243, 4. sz.; II: 374–375.

4. *Elégett a cserébeli határ* (kezdősor) (*Megégett a cserény*)
Torda, 1902.
Gyűjtő: Viski Károly. *Adatközlő*: nincs
EA 10228: 34. sz., 19–20. lap
EA 302: 34. sz., 19. lap

5. [*Gyula Bandi*] (*Felesége gyilkosa*) – Kezdősor: Itt a Tisza lefolytábo egy város
Torda, 1902–1903.
Gyűjtő: Viski Károly. *Adatközlő*: B. E (Barók Eszter?)
EA 10228: 30. sz., 17. lap
EA 302: 30a. sz., 17. lap.

6. [*Gyula Bandi*] (*Felesége gyilkosa*) Kezdősor: Tisza-Duna lefolytába egy város
Torda, 1902–1903.
Gyűjtő: Viski Károly. *Adatközlő*: B. J. [Birs József?]
EA 10228: 30a. sz., 17. lap

7. *Szőcs Mária* (*A meggyilkolt feleség*) – Kezdősor: Magyarósba vót lakásom
Torda, 1903. február
Gyűjtő: Viski Károly. *Adatközlő*: özv. Dulló Józsefné Barók Eszter 40 éves asszony
EA 10228: 22. sz., 10–11. lap
EA 3744: 5. sz. 9–10. hasáb
EA 302: 22. sz., 12. lap
KESZEG Vilmos 2004 I: 249–250. lap, 14. sz.; II: 377.

8. *Fehér László* (*A halálraítélt húga*) – Kezdősor: Lovat lopott Fehér László
Torda, 1903. február
Gyűjtő: Viski Károly. *Adatközlő*: özv. Dulló Józsefné Barók Eszter 40 éves asszony
EA 10228: 23. sz., 11–13. lap
EA 3744: 6. sz. 11–14. hasáb
EA 302: 23. sz., 13–14. lap.
KESZEG Vilmos 2004 I: 240–242. lap, 3. sz.; II: 374.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

9. *Tollas Erzsi* (*A halálra táncoltatott leány*) – Kezdősor: Jó estét, jó estét, Tollasiné asszanság

Torda, 1903. február

Gyűjtő: Viski Károly. *Adatközlő*: özv. Dulló Józsefné Barók Eszter 40 éves asszony.

EA 10228: 25. sz., 14–15. lap (Az itt található szöveg két sorral bővebb, mint az EA 3744-ben lévő)

EA 3744: 7. sz. 15–16. hasáb

EA 302: 25. sz., 15. lap.

EA 270: 46. sz. külön kottalapon a ballada első strófája kottával, h. n.

EA 10729: 3. lap – A ballada első strófája kottával. A dallamot Viski Károly éneklése után lekottázta Bakóczi Károly székelyudvarhelyi tanár. Vö. Viski Károly jegyzete in EA 3744: 2. lap

KESZEG Vilmos 2004 I: 244–245. lap, 7. sz.; II: 375–376.

10. *Töredék* (*A megesett leány*) – Kezdősor: Anyám, anyám, /Csak azt engeggye meg

Torda, 1903. március.

Gyűjtő: Viski Károly. *Adatközlő*: Birs József 20 éves legény

EA 10228: 4. sz., 5. lap

EA 3744: 4. sz. 8. hasáb

EA 302: 4. sz., 7. lap.

EA 270: 47. sz, külön kottalapon a töredék első négy sora kottával, h. n.

EA 10729: 3. – A töredék első négy sora kottával. A dallamot Viski Károly éneklése után lekottázta Bakóczi Károly székelyudvarhelyi tanár. Vö. Viski Károly jegyzete in EA 3744: 2. lap

11. *A tórdai kórház előtt homokos* (kezdősor) (*Kórházban*)

Torda, 1903. március

Gyűjtő: Viski Károly. *Adatközlő*: Birs József 20 éves legény

EA 10228: 39. sz., 21. lap

EA 3744: 12. sz. 21–22. hasáb

KESZEG Vilmos 2004 I: 263. lap, 33. sz.; II: 380.

12. *Jó reggelt te szép kis lány* (kezdősor) (*Vadász és leánya*)
Torda, 1903. július
Gyűjtő: Viski Károly. *Adatközlő*: egy tordatúri, Tordán szolgáló 18-20 éves cselédleány.
EA 10228: sorszám nélkül, 40–41. lap
EA 3744: 8. sz. 17–18. hasáb
EA 302: 89. sz., 34–35. lap.
EA 10729: 2. – A ballada első strófája kottával. A dallamot Viski Károly éneklése után lekottázta Bakóczi Károly székelyudvarhelyi tanár. Vö. Viski Károly jegyzete in: EA 3744: 2. lap
KESZEG Vilmos 2004 I: 259–260. lap, 27. sz.; II: 378–379.

13. *Megöltek egy legényt* (kezdősor) (*A megszólaló halott*)
Hosszúfalu, Brassó m., 1904. augusztus 14.
Gyűjtő: Viski Jenő VIII. g. o. t. *Adatközlő*: nincs
EA 10228: sorszám nélkül, 11a–11b (külön lapon gépírással)
EA 302: sorszám nélkül, 37–38. lap

14. *Bogár Imre* (betyárballada) – Kezdősor: Zavaros a Tisza
Hosszúfalu, Brassó m., 1904. augusztus 14.
Gyűjtő: Viski Jenő VIII. g. o. t. *Adatközlő*: nincs
EA 10228: sorszám nélkül, 11b oldal (betoldott, gépírásos lap)
EA 302: 1. sz., 1–2. lap.

15. *Fehér László balladája* (*A halálraítélt húga*) – Kezdősor: Fehér László lovat lopott
Erdővidék, „talán Bibarcfalva”, Udvarhely m., 1908. ápr. 2. „Másolta Barthalis Imre”. *Adatközlő*: nincs
EA 277: 1–4. lap

16. *Jó reggelt te szép vadász* (Kezdősor) (*Vadász és leánya*)
Erdővidék, Udvarhely m., 1908. ápr. 2.
Gyűjtő: Barthalis Imre. *Adatközlő*: nincs
EA 277: 5–8. lap

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

17. *Szabó Vilma balladája* (Háromszoros magzatgyilkos) – Kezdősor: Szabó Vilma kiment az erdőbe
Székelyzsombor, Udvarhely m., 1908. április 2.
Gyűjtő: Kállay Károly III. g. o. t. *Adatközlő*: nincs.
EA 276.

18. *Miklós Mári* (*Magzatgyilkos leányanya*) – Kezdősor: Zúg az erdő, ropog a fa
Miklósfalva, Udvarhely m., 1908. ápr. 27.
Gyűjtő: Molnár Andor VI. o. t. *Adatközlő*: nincs
EA 272: 1. lap. I. sz.

19. *Molnár Dénes* (*Gyilkosság*) – Kezdősor: Tudod babám, hogy Fülébe mi történt
Miklósfalva, Udvarhely m., 1908. ápr. 27.
Gyűjtő: Molnár Andor VI. o. t. *Adatközlő*: nincs
EA 272: 1. lap, II. sz.

20. *A rákosi határszélen* (kezdősor) (*Öngyilkos anyagyilkos*)
Miklósfalva, Udvarhely m., 1908. ápr. 27.
Gyűjtő: Molnár Andor VI. o. t. *Adatközlő*: nincs
EA 272: 1–2. lap, III. sz.

21. *Jó reggelt te barna lány* (*Vadász és leánya*) – Kezdősor: Jó reggelt te szép vadász
Miklósfalva, Udvarhely m., 1908. ápr. 27.
Gyűjtő: Molnár Andor VI. o. t. *Adatközlő*: nincs.
EA 272: 2–3. lap, IV. sz.

22. *Fehér László* (*A halálraítélt húga*) – Kezdősor: Fehér László lovat lopott
Olasztelek, Udvarhely m., *1908
Gyűjtő: Viski Károly. *Adatközlő*: nincs
EA 10729: 1. lap – A ballada első strófája kottával. A dallamot Bakóczi Károly székelyudvarhelyi tanár kottázta le. Vö. Viski jegyzete in: EA 3744: 2. lap

23. ***Jó reggelt te szép leány*** (Kezdősor) (*Vadász és leánya*)
Etéd, Udvarhely m., *1908
Gyűjtő: Viski Károly. *Adatközlő*: Farkas László etédi fiú
EA 10729: 1. lap – A ballada első strófája kottával. A dallamot Bakóczi Károly székelyudvarhelyi tanár kottázta le. Vö. Viski Károly jegyzete in: EA 3744: 2. lap

24. [*Szentháromság pusztulása 1858-ban*] (históriás ének) – Kezdősor: Tovább keblem nem birhattya
Siklód, Udvarhely m., 1909.
Gyűjtő: Viski Károly. *Adatközlő*: nincs
EA 270: 2–3. lap, 3. sz.
EA 10226: 7. lap (h. n., é. n.)

25. ***Három árva*** – Kezdősor: Elindula három árva
Siklód, Udvarhely m., 1909.
Gyűjtő: Viski Károly. *Adatközlő*: nincs
EA 270: 3. lap, 5. sz.
EA 10226: ? lap (h. n., é. n.)

26. [*Farkas Márton*] (*A meggyilkolt legény*) Kezdősor: Éva mëkcsata Ádámot
Siklód, Udvarhely m., 1909.
Gyűjtő: Viski Károly. *Adatközlő*: nincs
EA 270: 10. lap, 20. sz.
EA 10226: 12–13. lap (h. n., é. n.)

KRIZA NÉPRAJZI

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Adattár

Az alábbiakban betűhű másolatban közöljük a Viski Károly által gyűjtött balladákat. Viski Károly tordai balladagyűjtése esetében a gyűjtő közlésre szánt másolatát vettük alapul. (EA 3744) Más forrást csak abban az esetben használtunk, ha a ballada nem szerepelt a közlésre kiválogatott darabok között. Viski Károly balladákhoz fűzött megjegyzéseit a különböző másolatokból összesítettük. Könyvészeti utalásait – melyeket szemmel láthatóan csak saját használatra vetett papírra – a jelenkori gyakorlatnak megfelelően átírtuk, egységesítettük és az esetenként hiányzó év-, kötet- vagy oldalszámokkal kiegészítettük.

A diákgyűjtők balladalejegyzéseit a mai helyesírási szabályoknak megfelelően közöljük, de megtartottunk minden olyan szóalakot, mely nyelvjárási sajátosságokra utal.

A balladák lelőhelyére ugyanazokkal a rövidítésekkel hivatkozunk, mint a 2. számú mellékletben.

A halálraítélt húga

1. Fehér László

Lovat lopott Fehér László
Az fekete halom alól.
Csikós, fékes, kantárostól.
Gönc várossa aszt mekhāllá,
Ő kimene fogni, látni.
Kérdik a szegén legéntől:
Mom meg téged minek hínak?
Nevem merem megmondani,
Az én húgom Fehér Anna,
Az én lovam fehér lába.
Nem kérdezem a lovadat,
Sem a lovad nem a húgad;
Kérdem, mom meg a nevedet!
Nevem merem megmondani:
Az én húgam Fehér Anna,

Az én lovam fehér lába.
Törvémbíró mekharagutt...
Fogjátok meg a huncutot,
Az akasztófárovalót!
És ēlvitték sík mezőbe,
Fójóshóról fójóshóra,
Sötét tömlöc fenekére.
Fehér Anna eszt mekhāllá,
Hogy a bátytya fogva vóna.
Fog bé a gyászos hintóba,
Menyek bátyám fēlkeresni
Tál aranynyal, tál ezüstēl.
Elmentek a sík mezőbe,
Onnét meg a nagy mezőbe,
Sötét tömlöc fenekibe.
Fehér László kedves bátyám,
Élsz-e még te, vagy mekhāltál?
Se nem élek, se nem halak,
Mindég róllad gondólkozam.
Ki vóna itt az a nagy úr,
Kitől a rab mekszabadúl?
Hórvát Miklós az a nagy úr,
Kitől a rab mekszabadúl.
Fehér Anna mekfordula,
Elmene a fójóshóra,
Fójóshóról fójósjóra,
Horvát Miklós ājtójjára.
Hórvát Miklós tőrvémbíró,
Szabadizs meg a bátyámat!
Hosztam neked tál aranyat,
Tál ezüstet,
Szabadizs meg a bátyámat!
Nem kēl nekem tál aranyad,
Tál ezüsted,
Minek híjják a bátyádat,
Mom meg nekem.
Az én nevem Fehér Anna,

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Az én bátyám Fehér László.
Kiszabaditam bátyádot,
Ha az éjēl vélled leszek.
Fehér Anna mekfórdula,
Felmene a fójóshóra,
Fójóshóról fójóshóra,
Sötét tömlöc fenekibe.
Fehér László kedves bátyám,
Élsz-e még te, vagy mekhóltál?
Se nem élek, se nem halak,
Most is róllad gondolkozam.
Tőrvémbíró vigasztāl,
Hogy kiszabadit,
Ha az éjēl vele leszek.
Ne légy avāl a huncuttal,
Az akasztófárovalóval.
Szűzességed is elveszi
És fejemet is ēlveszi.
Fehér Anna mekfordula,
Elmene a fójóshóra,
Fójóshóról fójóshóra,
Törvémbíró ājtójjára.
Hosztam neked tál aranyat,
Tál ezüstet,
Szabadizs meg a bátyámat.
Mekszabaditam bátyádot,
Ha az éjēl vélled leszek.
Lefeküttt a nyoszolyába...
Nem ālhatik, nem nyukhatik,
A sok rablánc-csőrgést hājja.
Alugyál csak és nyugugygyál,
Kocsisaim mos vasālnak.
Fehér Anna nem nyuguthat,
Felkőt hát a nyoszolyából
S ēlmene a fójóshóra,
Fójóshóról fójóshóra,
Sötét tömlöc fenekire.

Fehér László kedves bátyám,
Élsz-e még te, vagy mekhótál?
De mos csak rabok felēlnek,
Ne it kerezsd a bátyádat!
Nagy Egőrbe, sík mezőbe,
Akasztófa tetejibe.
Fehér Anna mekfórdula,
Elmene a fójóshóra,
Fójóshóról fójóshóra,
Hórvát Miklós ājtójjára.
A jó isten meg ne álgyon,
Még a menyből is kizárjon!
Szűzességemet ēlvetted,
Bátyám fejét levétetted!
Lovad lába megbotóljék,
Hóhér nyakad mekszakagygyék,
Mozsdó vized vérre vájjék,
Törlő kendőd lángot hánynyék
A kenyered kővé vájjék
És szived sose nyugogygyék.[48]

Torda (Torda-Aranyos m.), 1903. február
Gyűjtő: Viski Károly
Adatközlő: özv. Dulló Józsefné Barók Eszter, 40 éves asszony
Lelőhely: EA 3744/6. sz. 11–14. hasáb

[48] Viski Károly jegyzete a balladához: „Tudtommal ez az egyedüli változat, amelyben az esemény vidékére mutató helynevek előfordulnak: *Gönc*, *nagy Egőr* [Eger]. Talán a *fekete halom* is látható azon a tájon. Régiségére bizonyító erejű a *csikós*, *fékes*, *kantárostól* kifejezés. *Stul*, *-stül* ragunk magyarázatára nyelvészeti szempontból is értékes adat a régi nyelvből idézhető egynéhány mellett. Régi jelentésében fordul elő a *lát* ige = *törvényt lát*. – E ballada szintén Udvarhelyszékről kerülhetett ugyanazon úton [mint a 21. sz. ballada, *Szőcs Mária*, melyet az adatközlő Barók Eszter Székelykeresztúr vidéki férjétől tanult.] A *mekhāllá*, *kimene*, *mekfórdula* igealakokból következtetünk erre. – Erdélybe annak idején persze »Magyarország«-ból került. A helyneveken kívül a következők is bizonyítják: *szegén legén*, *húgom*, *húgad*, *fójóshó* (= folyosó), *felkeresni*, *nyoszojába*, *vasāl* (= patkol); ezek ugyanis Erdélyben nem közönséges szók. A *mekszakagygyék*, *hánynyék* ikes felszólító is odakünn ragadhatott a versbe, nyilván a kemény rímelés miatt azonban Erdélyben is megmaradt benne." (EA 3744: 1. lap) – A ballada változataira Viski Károly az EA 10228 jelzetű *Jegyzetfüzet*ben utal (13. lap): ERDÉLYI János 1846 I: 383–386/386. sz., JANKÓ János 1893: 259–261.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

2. Fehér László balladája

Fehér László lovat lopott,
Négyet a súgóba fogott,
Hármat fogott a lógóba,
Fehér László be van zárva.

Fehér Anna meghallotta,
Hogy a bátyja be van zárva.
– Fogd bé, kocsis a lovamat,
hadd nézzem meg a bátyámat.

– Bátyám, bátyám, Fehér László,
Hogy hívják itten a bírót?
– Itt a bíró Horvát bíró,
Az akasztófára való.

Fehér Anna nem nyugodott,
Elment a Horvát bíróhoz:
– Bíró, bíró, Horvát bíró,
Szabadítsd ki a bátyámat!

– Nem kell nékem az aranyad,
Háljál velem egy éjszaka.
Háljál velem egy éjszaka
Az aranyas nyoszolyával. [sic!]

Fejér Anna nem nyugodott,
Elment a börtön ajtóhoz:
– Bátyám, bátyám, Fehér László,
Hallod, mit mondott a bíró?
Háljak vele egy éjszaka
Az aranyos nyoszolyába.

– Húgom, húgom, Fehér Anna
Ne hálj vele egy éjszaka.
Leánységidat elveszi,
Bátyádnak fejét veszi.

JÁNOS TÁRSASÁG

Fehér Anna nem nyugodott,
Elment a Horvát bíróhoz.
Vele is hált egy éjszaka
Az aranyos nyoszolyába.

Éjfél után egy órakkór
Zőrgés hallott az udvaron.
– Bíró, bíró, Horvát bíró,
Mi zörög az udvarodon?
– Lovam viszik itatóra
Annak zörög zabolája.

Fejér Anna nem nyugodott,
Elment a börtönablakhoz:
– Bátyám, bátyám, Fehér László,
Aluszol-e vagy ébren vagy?

– Ne keresd itt a bátyádat,
Zöld erdőbe, zöld mezőbe,
Akasztófa tetejébe!

Fehér Anna nem nyugodott,
Elment a Horvát bíróhoz:
– Bíró, bíró, Horvát bíró,
Ez az átok szálljon reád:
Mosdó vized vérre váljon,
Törölköződ lángot hányjon,
Törölköződ lángot hányjon,
A te szíved holtig fájjon.[49]

Erdővidék, „talán Bibarcfalva" (Udvarhely m.), 1908. április 2.
„Másolta Barthalis Imre" [II. gimn. oszt. tanuló]
Lelőhely: EA 277: 1–4. lap

[49] A ballada elején a verssorokat folyamatosan és kis kezdőbetűvel írta (vagy másolta?) a második gimnazista diák, csak a strófahatárokat tartotta be; a második lap közepétől azonban szabályos versszakokra tagolta a balladát. Másolatunkban a ballada elejét is versként reprodukáltuk.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

3. Fehér László

Fehér László lovat lopott
Hármat a súgóba fogott,
Egyet fogott a lógóba.
Fehér László be van zárva.

Olasztelek (Udvarhely m.) é. n. [1908] Gyűjtő: Viski Károly
Dallamát lejegyezte Bakóczi Károly székelyudvarhelyi tanár.
(2. sz. kottamelléklet)
Adatközlő nincs.
Lelőhely: EA 10729/1. lap

A MEGESETT LEÁNY

4. Verje meg az isten...

Vērje meg az isten
Azt az édes anyát,
Aki tőllem tíltya
Az ő kedves lányát.
Ha neki lánya vót,
Nekem szeretőm vót,
Ha neki kedves vót,
Nekem kedvesebb vót.
Jó estét bārna lány,
Mi bajod érkezett,
Talám a vacsarád
Nem igen jól esett?
Hosztam egygy üveg bórt,
Igyál hát belőlle,
A gyenge szivedet
Könynyebbizs meg vele.
Nem kēl a te borad,
Id mek csak te magad,
Hotyha nem sājnáltad

A lëánságomat.
Sājnáltolak rózsám
Amég mekcsāltalak,
De már a jó isten
Visējje gondadat.
Lányom, de jó lányom,
A ruhád nem jól ál!
Anyám, de jó anyám,
Az én ruhám jól ál;
Szabó nem jól szapta ...
A szabó jól szapta,
Csak te vagy egy csālfa!
Hóhérak, hóhérak,
Vigyétek lányomat!
Vigyétek bőrtömbe,
A legméjjebbigbe! ...
Anyám, de jó anyám,
Csak aszt engegygye meg,
Szobámba bémenynyek,
Ruháim nézzem meg!
Ruháim, ruháim,
Fődre zuhanynyatak,
Jó aszszanyatakér
Ugy imátkozzatak!
Hóhérak, hóhérak,
Vigyétek lányomat,
Vigyétek bőrtönbe,
Bőrtöm méjségibe!
Anyám, de jó anyám,
Csak aszt engegygye meg,
Kērtembe bémenynyek,
Virágom nézzem meg!
Virágim, virágim,
Fődre zuhanynyatak,
Jó aszszanyatakér
Ugy imátkozzatak!
Hóhérak, hóhérak

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Vigyétek lányomat,
Vigyétek bőrtömbe,
Bőrtöm méjségibe!
Lányom, de jó lányom,
Ablakadat nyizs meg,
Magzatad lássam meg,
Magzatad lássom meg!
Anyám, de jó anyám,
Ajtóm nem nyitam meg,
Magzatam ne néz meg!
Innen már ēlmehecc,
Az isten álgyom meg,
Az isten álgyom meg.[50]

Torda (Torda-Aranyos m.), 1902. december
Gyűjtő: Viski Károly
Adatközlő: egy bágyoni születésű, Tordán szolgáló menyecske (Biri), teljes nevét nem jegyezte fel a gyűjtő.
Lelőhely: EA 3744/ 3. sz., 6–7. hasáb

5. (Töredék)

Anyám, [de jó] anyám,
Csak aszt engegygye meg,
Szobámba bémenynyek,
Ruhámot nézzem meg.
Mom meg te szép lëán,
Mi tőrtént teveled,
Vagy tám a kötényed
Igen megrövidezett?
Szabó nem jól szapta,
Olló nem jól vákta.
Nesze ety kulacs bór,

[50] Viski Károly jegyzete a 4. számú balladához és az 5. sz. töredékhez: „A tordavidéki nép közönséges beszédében nem használja a *bőrtön, zuhan, magzat* szókat. A *Töredék*ből nem mindennapi a *teveled, temagad* kifejezés.” (EA 3744: 1. lap)

Ihacc most rëjájja.
Nem kēl nékem borad,
Id meg csak temagad,
Ha nem sājnáltod a
Fiatālságomat.

Torda (Torda-Aranyos m.), 1903. március
Gyűjtő Viski Károly
Diktálta Birs József 20 éves legény.
A dallamot Viski Károly éneklése után lekottázta Bakóczi Károly székelyudvarhelyi tanár. (4. sz. kottamelléklet)
Lelőhely: EA 3744/4. sz., 8. hasáb és EA 10729/3. lap (dallam)

A HALÁLRA TÁNCOLTATOTT LEÁNY

6. Tollas Erzsi

Jó estét, jó estét, Tollasiné asszanság!
Hól van az én Erzsi babám, talán le is fekütt már?
Lefekütt, lefekütt ződ paplanyas ágyába.
Ugyan hoty tud ēlalunni Erzsi babám magára?
Kőcscse fēl, kőcscse fēl, engegygye ēl a bálba...
Mungária[51] *cipőjjit húzza fel a lábáro.*
Fēl is kőtt, fēl is kőtt, ēl is indult a bálbo,[52]
Ekkór az ég felette béborula homályba.
Jó estét, jó estét csaplárosné aszszanság!
Hól van az a két betyár, aki engem ide vár?
Jőjjen bé, jőjjen bé, űjjen le a divánra...
Ekkór az a két betyár kacsintott a cigánra.
Húzzad csak, húzzad csak kivilágos reggelig
A reggeli négy órára Tóllas Erzsi elalszik.
Engety ki, engety ki, hogy magamat hűcscsem ki,

[51] Bulgurián (Rákos) – Aranyosrákosról van itt szó. A falu ma Várfalvához tartozik.
[52] A dőlt betűvel szedett két sor az EA 10228: 14–15. lapján található másolatban szerepel.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Mungária cipőmből piras vérem öncsem ki!
Nem mész ki, nem mész ki, magadat nem hűted ki,[53]
Kilenc aranygyűrü már az ujjadba dagadatt!
Nyis ki, nyis ki ződre festett kapudat,
Hālva viszik, hālva viszik Tóllas Erzsi lányodat.
Átkozott legyem mind az az édes anya,
Ki egygyetlen egy lëányát ēlereszti a bálba.[54]

Torda (Torda-Aranyos m.), 1903. február
Gyűjtő: Viski Károly
Diktálta özv. Dulló Józsefné Barók Eszter 40 éves asszony
Dallamát Viski Károly éneklése után lekottázta Bakóczi Károly székelyudvarhelyi tanár. (4. sz. kottamelléklet)
Lelőhely: EA 3744/7. sz., 15–16. hasáb és EA 10729/3. lap (dallam)

HÁROM ÁRVA

7. Elindula három árva

Elindula három árva
Hosszu útra szolgálatra
Ne menny el te három árva
Hosszu útra szolgálatra
Adok neked három vesszőt

---

[53] Viski Károly: „A rím kedvéért talán jobb volna ilyen szórend: Nem hüted ki magadat.” (EA 10228: 15. lap)

[54] „Talán a legperdülőbb változat. Érdekes, hogy a következő két sorban:
Nem mész ki, nem mész ki, *magadat* nem hűted ki,
Kilenc aranygyűrű már az újjadba *dagadatt*!
a sorvégi rímelés föl van áldozva, mégpedig nem a sorközepi, amúgy is gyenge összecsengésért, hanem az első sorbeli két mondat mondatrészeinek ritmikus elosztása kedvéért. Hathatott rá a megelőző két sor is, egészen hasonló szerkezetű lévén. – Az utolsó négy sor meg van rongálva. Egy aranyosszéki, várfalvi változatban az utolsó előtti sor így hangzik: »Átkozott legyen mind az ojan édes anya«; a hátulról számított negyedik pedig: »Nyis ki csak, nyis ki csak ződre festett kapudat. «” (EA 3744: 1. lap) – Változatok: *MNGY* I. 1872: 208–210/53–54. sz. (Kuris Pista, töredék), ERDÉLYI János 1848 III: 153/260. sz.; KÁLMÁNY Lajos 1878 II: 64–65; LIMBAY Elemér 1888 VI: 139–142/1117. sz.; VERSÉNYI György 1902: 273/ 3. sz.. (EA 10228: 15. lap)

Arany vesszőt
Sujcsátok meg a temetőt.
Kēj fël, kēj fël édes anyám
Met elszakatt agy gyászruhánk
nem kēlhetek én árváim
Vagyon nektëk mostohátok
Aki gondot visel rátok.

Siklód (Udvarhely m.), 1909.
Gyűjtő: Viski Károly
Adatközlő nincs
Lelőhely: EA 270/ 5. sz., 3. lap

A megszólaló halott

8. Megöltek egy legényt

Megöltek egy legényt
Hatvan forintjáért,
Beleveték a Tiszába
Pejparipájáért.

Tisza nem szenvedte,
Partjára vetette.
Arra ment egy halászlegény
Hajójába tette.

Oda megy az anyja,
Költi, de nem hallja:
– Kelj fel, kelj fel, édes fiam,
Borulj a vállamra!

Oda megy az apja,
Költi, de nem hallja:
– Kelj fel, kelj fel, édes fiam,
Borulj a vállamra!

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

– Nem kelhetek, apám,
Mert meg vagyok halva,
Sárga színű göndör hajam
Vállamra van fagyva.

Oda megy a bátyja,
Költi, de nem hallja:
– Kelj fel, kelj fel, édes öcsém,
Borulj a vállamra!

Oda megy az ángya,
Költi, de nem hallja:
– Kelj fel, kelj fel, édes sógor,
Borulj a vállamra!

– Nem kelhetek, ángya,
Mert meg vagyok halva,
Sárga színű göndör hajam
Vállamra van fagyva.

Oda megy a nénje,
Költi, de nem hallja:
– Kelj fel, kelj fel, édes öcsém,
Borulj a vállamra!

Oda megy sógora,
Költi, de nem hallja:
– Kelj fel, kelj fel, édes sógor,
Borulj a vállamra!

– Nem kelhetek, sógor,
Mert meg vagyok halva,
Sárga színű göndör hajam
Vállamra van fagyva.

JÁNOS TÁRSASÁG

Oda megy barátja,
Költi, de nem hallja:
– Kelj fel, kelj fel, te barátom,
Nézz még egyszer szembe!

Oda megy a véréje[55],
Költi, de nem hallja:
– Kelj fel, kelj fel, édes véré,
Borulj a vállamra!

– Nem kelhetek, véré,
Mert meg vagyok halva,
Sárga szín göndör hajam
Vállamra van fagyva.

Oda megy babája,
Költi, de nem hallja:
– Kelj fel, kelj fel, rozmarintom,
Borulj a vállamra!

– Csináltatsz-e nékem,
Diófa koporsót?
– Csináltatok, csináltatok
Márványkő koporsót.

– Megsiratsz-e engem
Három legény előtt?
– Megsiratlak, megsiratlak
Egész világ előtt![56]

Hosszúfalu (Brassó m.), 1904. aug. 14.
Gyűjtő: Viski Jenő VIII. gimn. oszt. tanuló
Adatközlő nincs.
Lelőhely: EA 10228/ 11a–11b (külön lapon, gépírással)
A gyűjtő kézírásos megjegyzését lásd a 11. számú balladánál.

---

[55] véré = atyafi, rokon, unokaöccs, húg. Vĕr = rokon; oláh szó.
[56] Viski Károly utalása a ballada változatára: ERDÉLYI János 1846 I: 377–378/380. sz. (EA 10228: 11b oldal)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

HÁROMSZOROS MAGZATGYILKOS

9. Szabó Vilma

Szabó Vílma kiment a szöllőbe,
Lefekütt a diófa tövibe.
Odamentem, kijátottam neki,
Kēj fel Vílma mēr meglát valaki.
Szabó Vílma bément a kocsmába,
Tíz liter bórt rendēlt asztalára.
Szabó Vílma a borát nem iszsza,
Csendőrkáplár az ājtót rá nyitytya.
Csendőrkáplár ēlkiátytya magát,
Gyērtek fiuk, mēr mekfoktuk Vílmát!
Szabó Vílmát hat csendőr kísiri,
Szeretőjje az ājtóból nézi.
Ne nézz rózsám, ne nézd életemet,
Te éretted szenvedem ezeket.
Szabó Vílmát hat csendőr vāllatytya,
Szeretőjje az ablaknál hālgatytya.
Mom meg Vílma, mom meg a bűnedet,
Hová tetted három kis gyērmeked?
Egygyet tettem diófa tövibe,
Kettőt tettem a Tisza medribe.
Jól van Vílma tugygyuk a bűnedet,
Hová tettél három kis gyērmeket.
UgyanVílma nem sajnáltod őket,
Hogy ēltettél három kis gyērmeket.[57]

Torda (Torda-Aranyos m.), 1902. december
Gyűjtő: Viski Károly
Diktálta egy aranyosszéki, bágyoni születésű, Tordán szolgáló menyecske.
Nevét a gyűjtő nem jegyezte fel.
Lelőhely: EA 3744/ 2. sz., 5. hasáb

[57] Viski Károly megjegyzése: „Egész Erdélyből sok helyről hallottam.” (EA 3744: 1. lap)

10. Szabó Vilma balladája

Szabó Vilma kiment az erdőbe,
Lefeküdt egy diófa tövére,
Egyet-kettőt kiáltottam neki:
Kelj fel Vilm[a], mert meglát valaki.

Szabó Vilma se vette tréfára,
Befutott a szegedi csárdába:
– Csaplárosné, bort ide Vilmának,
Úgy sem vesz ő már több bort magának.

Szabó Vilm[a] ki sem issza borát,
Kilenc csendőr benyitja ajtaját.
Csendőrkáplár elkiáltja magát:
– No, legények, fogjátok be Vilmát!

Szabó Vilmát hat csendőr kíséri,
Az ő férje az ablakból nézi.
– Ne nézd, ne nézd gyászos életemet,
Mert ezeket mind érted szenvedem.

– Szabó Vilma valljad ki bűnödöt,
Hova tetted három gyermekedet?
– Egyet tettem diófa tövébe
Kettőt vettem a Tisza vizébe.

Székelyzsombor (Udvarhely m.), 1908. április 2.
Leírta Kállay Károly III. gimn. oszt. tanuló[58]
Adatközlő nincs
Lelőhely: EA 276.

[58] Az iskolai értesítő szerint az 1907/8-as tanévben Kállay Károly második gimnazista volt. A kéziratban tehát elírás lehet a „III. gimn. oszt". (Vö. *ÉRTESÍTŐ* 1907/8: 88.)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Bogár Imre

11. Zavaros a Tisza

Zavaros a Tisza,
Nem akar apadni;
Az a híres Bogár Imre
Által akar menni.

Által akar menni,
Csikót akar lopni,
Kecskeméti zöld vásáron
Pénzt akar csinálni.

– Kocsmárosné, hallja!
Száz itce bort adna,
Megkínálom a vármegyét,
Hogy ne lennék rabja.

Huncut a vármegye,
Nem iszik belőle,
Mert a szegény Bogár Imre
Most van a kezébe.

Láncot a kezére,
Láncot a lábára,
Mert a szegény Bogár Imre
Már hiába várja.

Nézz ki, Marcsa, nézz ki
Ablakod firhangján,
Most kísérik Bogár Imrét
Aranyszín paripán.

Ezüst a zablája,
Arany a kantárja,
Az a híres Bogár Imre
Annak a gazdája.

JÁNOS TÁRSASÁG

Harangoznak délre,
Féltizenkettőre,
Most kísérik Bogár Imrét
A vesztőhelyére.

Harangoznak délre,
Jó tizenkettőre,
Hóhér mondja: Bogár Imre
Álljon fel a székre!

Fölállott székre,
Föltekint az égre:
– Jaj Istenem, sok lopásim
Most jutnak eszembe.

Kiapadt a Tisza,
Csak az árka maradt.
Meghalt ám a Bogár Imre,
Csak a híre maradt.[59]

Hosszúfalu (Brassó megye), 1904. augusztus 14.
Gyűjtő: Viski Jenő VIII. gimn. oszt. tanuló
Adatközlő nincs.
Lelőhely: EA 10228/ 11b lap (betoldott, gépírásos lap)

[59] A gyűjtő kézírásos megjegyzése a lap alján: „Mutatvány szám. Lehetséges, hogy e két költemény [a másik *A megszólaló halott* balladája, nálunk a 8. számú ballada] az irodalomban már ismeretes. Hosszúfaluban hallottam ezeket. Tehát leírtam. 1904. aug. 14. Viski Jenő VIII. g. o. t." – Viski Károly utalása a ballada változataira: *MNGY* I. 1872: 221–222. lap, „de ennél szegényebb változat"; A. 383. l. [megfejthetetlen utalás] (EA 10228: 11b oldal)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Megégett a cserény

12. Elégett a cserébeli határ

Ēlégett a cserébeli határ,
Beléégett kilenc juhászbójtár.
Kilenc juhászbójtár rend ruhájjo,
Számadolós urnak bundájjo.
Szöjke kis lány kerüli a cserét,
Kérdezi a barna szeretőjjit.
Hijábo kérded szeretődet,
Beléégett, ki téged szeretett.
Mutassátok meg nékem a sírját
Hogy öntözzem könnyeimnek[sic!] porát.
Hogy teremjen rózsát, nem tövisset,
Mēr ő engem igazán szeretett.

Torda (Torda-Aranyos m.), 1902.
Gyűjtő: Viski Károly
Adatközlő nincs.
Lelőhely: EA 10228/34. sz., 19–20. lap

Vadász és leánya

13. Jó reggelt te szép kis lány...

1
Jó reggēlt te szép kis lány,
– Igy mongya ő –
Jó reggēlt te szép kis lány!
Mit keresēl íj korán
Ebbe az ērdőbe,
Ebbe a sűrübe.

2
Ződ ágokér jöttem én,
– Igy mongya ő –
Ződ ágokér jöttem én,
A babámot várom én
Ebbe az ērdőbe,
Ebbe a sűrübe.
3.
Jēr közél te szép vadász,
– Igy mongya ő –
Jēr közél te szép vadász,
Csókot kapsz te szaporán
Ebbe az ērdőbe,
Ebbe a sűrübe.
4.
Lovamtól nem mehetek,
– Igy mongya ő –
Lovamtól nem mehetek,
Kedvesed nem lehetek
Ebbe az ērdőbe,
Ebbe a sűrübe.
5.
Lovadat közs bokórba,
– Igy mongya ő –
Lovadat közs bokórba,
Szoricscs engem magadhoz
Ebbe az ērdőbe,
Ebbe a sűrübe.
6.
Kutyámtól nem mehetek
– Igy mongya ő –
Kutyámtól nem mehetek,
Kedvesed nem lehetek
Ebbe az ērdőbe,
Ebbe a sűrübe.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

7.
Kutyádot hadd ugatni,
– Igy mongya ő –
Kutyádot hadd ugatni
Gyere velem múllatni,
Ebbe az ērdőbe,
Ebbe a sűrübe.
8.
Látod lányom mijen vagy,
– Igy mongya ő –
Látod lányom mijen vagy
Apád vagyak, lányom vagy
Ebbe az ērdőbe,
Ebbe a sűrübe.
9.
Mér nem monta hamarébb,
– Igy mongya ő –
Mér nem monta hamarébb,
Nem beszéltem vóna én
Ebbe az ērdőbe,
Ebbe a sűrübe.[60]

Torda (Torda-Aranyos m.), 1903. július.
Gyűjtő: Viski Károly
Diktálta egy tordatúri, Tordán szolgáló 18-20 éves cselédleány Tordán. Nevét nem jegyezte fel a gyűjtő.
Dallamát Viski Károly éneklése után lekottázta Bakóczi Károly székelyudvarhelyi tanár. (3. sz. kottamelléklet)
Lelőhely: EA 3744/ 8. sz., 17–18. hasáb és EA 10729/2. lap (dallam)

[60] Viski Károly jegyzete: „Sajátságos alkotás. Az »így mongya ő« közbevetés megdöbbentően népietlen. Dallamának vége is idegenszerű, ha ugyan nem a vadászkürt hangjára akar emlékeztetni. Élve a gyanúperrel, mindjárt a följegyzés után boldogult Meltzl Hugo professzorhoz, az összehasonlító folklore nagymesteréhez folyamodtam. Diákos falusi ember alkotásának mondotta, a lány szapora biztatgatásához, a vadász kötekedő húzódozásához hasonlóra azonban emlékezett a germán népköltés köréből. Erdélyi Pál dr.-nak pedig úgy rémlett – neki szintén megmutattam –, hogy a Mátra vidékén hallotta. Erdélyből Etédről és Olasztelekről való változatait ismerem.” (2. lap) – Viski Károly további megjegyzése az EA 10228 jelzetű *Jegyzetfüzet*ben (41. lap): „Diktálás szerint ilyen a szakaszok rendje: 4, 6, 5, 7.

14. Jó reggelt te szép vadász...

Jó reggelt te szép vadász, i-igy mondja ő,
Jó reggelt te szép vadász,
Hol jártál ilyen korán
Ebben az erdőben, ebben a sűrűben.

Szamócáért jártam én, i-igy mondja ő,
Szamócáért jártam én
A babámat vártam én,
Ebben az erdőben, ebben a sűrűben.

Jer közel te szép vadász, i-igy mondja ő,
Jer közel te szép vadász,
Csókot is kapsz, majd meglásd,
Ebben az erdőben, ebben a sűrűben.

Lovamtól sem mehetek, i-igy mondja ő
Lovamtól sem mehetek,
Szeretőd se lehetek,
Ebben az erdőben, ebben a sűrűben.

Kösd lovadot a fához, i-igy mondja ő,
Kösd lovadot a fához,
Jer közelebb babádhoz,
Ebben az erdőben, ebben a sűrűben.

Kutyámtól se mehetek, i-igy mondja ő,
Kutyámtól se mehetek,
Szeretőd se lehetek,
Ebben az erdőben, ebben a sűrűben.

Hadd kutyádat ugatni, i-igy mondja ő,
Hadd kutyádat ugatni,
Jer, babádat csókolni,
Ebben az erdőben, ebben a sűrűben.

KRIZA NÉPRAJZI

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Puskámtól se mehetek, i-igy mondja ő,
Puskámtól se mehetek,
Szeretőd se lehetek,
Ebben az erdőben, ebben a sűrűben.

Vedd puskádat válladra, i-igy mondja ő,
Vedd puskádat válladra,
Jer, borulj a vállamra,
Ebben az erdőben, ebben a sűrűben.

Látod lányom, te vak vagy, i-igy mondja ő,
Látod lányom, te vak vagy,
Én apád s te lányom vagy,
Ebben az erdőben, ebben a sűrűben.

Ha tudtad, mért nem szóltál, i-igy mondja ő,
Ha tudtad, mért nem szóltál,
Nem szóltam volna hozzád,
Ebben az erdőben, ebben a sűrűben.

Erdővidék (Udvarhely m.), 1908. április 2.
Leírta Barthalis Imre [II. gimn. oszt. tanuló] Székelyudvarhelyen.
Adatközlő nincs
Lelőhely: EA 277/5–8. lap

15. Jó reggelt te barna lány...

Jó reggelt te szép vadász,
így mondá ő,
Jó reggelt te barna lány,
Hol jártál te ily korán
Ebben az erdőben,
Ebben a sűrűben.

Szamolcáért járok én,
　　így monda ő,
Szamolcáért járok én
S a babámat várom én
Ebben az erdőben,
Ebben a sűrűben.

Lovamtól se mehetek
　　így monda ő,
Lovamtól se mehetek
S szeretőd se lehetek,
Ebben az erdőben,
Ebben a sűrűben.

Kutyámtól se mehetek,
　　így monda ő,
Kutyámtól se mehetek,
S szeretőd se lehetek,
Ebben az erdőben,
Ebben a sűrűben.

Kösd lovadot a fához,
　　így monda ő,
Kösd lovadot a fához,
Te meg jerj a babádhoz,
Ebben az erdőben,
Ebben a sűrűben.

Engedd kutyád ugatni,
　　így monda ő,
Engedd kutyád ugatni,
Te meg jere sétálni.
Ebben a sűrűben,
Ebben az erdőben.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Látod, lányom, mily vak vagy,
　　így monda ő,
Látod, lányom, mily vak vagy,
Én apád s te lányom vagy.
Ebben az erdőben,
Ebben a sűrűben.

Miklósfalva (Udvarhely m.) 1908. április 27.
Gyűjtő: Molnár Andor VI. gimn. oszt. tanuló
Adatközlő nincs.
Lelőhely: EA 272/IV. sz., 2–3. lap

JÁNOS TÁRSASÁG

16. Jó reggelt te szép leány

Jó reggelt te szép leány
Igy mondja ő.
Jó reggelt te szép leány
Mit keressz te ily korán
Ebben az erdőben,
Ebben a sűrűben.

Etéd (Udvarhely m.), é. n. [1908]
Gyűjtő: Viski Károly és Bakóczi Károly
Adatközlő: Farkas László etédi fiú[61]
Dallamát lekottázta Bakóczi Károly székelyudvarhelyi tanár. (2. sz. kottamelléklet)
Lelőhely: EA 10729/1. lap

[61] Farkas László az 1908/09-es tanévben a gimnázium harmadik osztályába járt, Viski Károly volt az osztályfőnöke. Vö. *ÉRTESÍTŐ* 1908-1909: 135, 89.

Felesége gyilkosa

17. Itt a Tisza lefolytába egy város

Itt a Tisza lefójtábo egy város,
Abba lakik Gyula Bandi mészáros;
Szeretett ő eggy vén aszszant titkosann
Āra kérte a vén aszszan sokáig:
Tégy kötelet feleséged nyakáro.
Gyula Bandi haza is ment részegenn,
Felesége várto haza szivesenn.
Gyere Bandi készen van a vacsara.
Nem kēl nékem a vacsarád te kutya!
Még ma éjel kivégzem életedet!
Gyula Bandi engegygyél csak most eccer,
Megcsókólak tizenháromezērszēr.
Gyula Bandi nem keresett kötelet,
Sejem kendőt font öszsze kötél hējjett,
Fēl is húzta a mestērgerendáro.
Szépen szóll a szentiványi cimbalom
Hālva fekszik az én édes galambam.
Messze hālszik gőzkocsinak zúgáso
Mikor megy a debreceni pusztáro.
Abba viszik feleségem, gyērmekem...
Tudam, hogy már számodásra kēl mennem,
Hogy megőltem feleségem gyērmekem.[62]

Torda (Torda-Aranyos m.), 1902–1903.
Gyűjtő: Viski Károly
Adatközló: B. E. [Barók Eszter?]
Lelőhely: EA 10228/ 30. sz., 17. lap

[62] Változata: Erdélyi János 1846 I: 379–380/382. sz.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

18. Tisza-Duna lefolytába van egy város

Tisza-Duna lefójtábo van egy város
Abba lakik Gyula Bandi mészáros.
Gyula Bandi megy kórcsmából részegenn
Felesége várja othon szivesenn.
Gyere fiam készen van a vacsorád
Lefekhecc már készen van a nyoszojád.
Hālgass kutya nem kēl a te ételed
Még ma úgy is kivégzem az életed.
Tizenkét évig éltek egygyütt párosann
Egy vén aszszant szeretgetett titkosann.
A vén aszszan mindég aszt mondogatta
Vess kötelet feleséged nyakábo
Gyula Bandi megfogatta a szovát
Ēlhasitá felesége sejem ruhájját
Fēlakasztá aval feleségét a mestergerendáro.
Jaj istenem de nagyat is vítettem,
Feleségem vén aszszanyér megöltem.
De szépen szól a gözkocsinak hangja
Mikor menyen Pestről átol Budáro
Abba viszik feleségem, gyērmekem
Nekem pedig gyászos egész életem.

Torda (Torda-Aranyos m.), 1902–1903.
Gyűjtő: Viski Károly
Adatközlő: B. J. [Birs József?]
Lelőhely: EA 10228/ 30a, 17. lap

A meggyilkolt legény – 1

19. Német János tőrténete

Német János, mit gondóltál,
Hogy othonnót ēlindúltál?
Én egyebet nem gondóltam,
Én egyebet nem gondóltam,
Az uccáro kiugrottam,
Az uccáro kiugrottam,
Egy pár órát múllathattam.
A kocsmábo béugrottam,
A kocsmábo béugrottam,
A gyílkosam ot vót velem,
A gyílkosam ot vót velem,
Ki véremet kiontotta,
Ki véremet kiontotta;
Piros vérem kifójt pórba,
Piros vérem kifójt pórba.
Testem is ledőlt az útra,
Testem is ledőlt az útra.
Jó barátim fēlemēltek,
Jó pajtásim hazavittek.
Német Samu nyis kapudat.
Német Samu nyis kapudat,
Hālva hozzák a fiadat,
Hālva hozzák a fiadat.
Édes apám sírassan meg,
Könyeivel mozsdassan meg,
Most az utólsó órámon[63]
Ne hagygyan ingemet másra.
Kopórsómnak a négy lába,
Kopórsómnak a négy lába,
Német János házassága,

[63] „Órámro” lehetett.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Német János házassága.
Gyöngyvirágnak a bimbójja,
Gyöngyvirágnak a bimbójja
Nagy Esztinek az galambja,
Nagy Esztinek az galambja
Német Jánost meggyílkólta,
Német Jánost meggyílkólta.
Rózsafának az levele,
Nagy Esztinek a kedvesse,
Nagy Esztinek a kedvesse
Német Jánost megölette,
Német Jánost megölette.
Kísír ki rózsám síramig,
Kísír ki rózsám síramig,
Az örök nyugodalamig,
Az örök nyugodalamig.
Tégy a fejemhez ety fácskát,
Tégy a fejemhez ety fácskát,
Vagy akár egy bokór rózsát,
Vagy akár egy bokór rózsát,
Hoty tugygya meg aki ot jár,
Hogy mü is szerettük egymást.[64]

Torda (Torda-Aranyos m.) 1902. december
Gyűjtő: Viski Károly
Diktálta egy aranyosszéki, bágyoni születésű, Tordán szolgáló menyecske.
Nevét nem jegyezte fel a gyűjtő.
Lelőhely: EA 3744/1. sz., 3–4. hasáb

[64] Viski Károly jegyzete a balladához: „Dallamát a diktáló nem tudta. – Szövegében olyan szó vagy kifejezés nincs, amitől Torda vidéki eredetű ne lehetne.” (EA 3744: 1. lap) – „Egy pár sora egyező KRIZA János 1863: 98/ 240. sz., 3 strófa.” (EA 10228: 1. lap)

A meggyilkolt legény – 2

20. Farkas Márton

Éva mëkcsāta Ádámot
Bűnbe hatta a világot.
A legények is asz tették
Lëányétt egymást megőlték.
Szëngelicei piacon
Ety szép jegenyefa vagyon.
Zúgassa asz szél tetejét
Messzire viszi a hírét.
Farkas Márton mit gondótál
Mikó hazól elindultál
Én egyebet nem gondótam
Bánatos útra indútam.
Asz nagy úton végig mentem
Ety pár órát eltőtöttem
Galambomtól is elkéstem
De én oda visszatértem.
Paizs Mózsi ingëm vára
An nagy késivel megszúra.
Vérem kiomlott a pórba
Magam lebuktam az útra.
Odajöve két pajtásom
Mi lőt, mi lőt jó barátom
Gyilkos elment véres késsel
Ém marattam sebzett szível.
Felölele két pajtásom
Hazáig vitt két barátom.
Farkas Gyuri nyis kapudot
Hālva hozzák szép fiadot.
Mikó katonának vittek
Mondám ne keseregjenek

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Sirass apám fiad mongya
Mer mos síracc utóljára.

Siklód (Udvarhely m.), 1909.
Gyűjtő: Viski Károly
Adatközlő nincs.
Lelőhely: EA 10226/12-13. lap

A meggyilkolt feleség

21. Szőcs Mária

Magyarósba vót lakásom,
Két hónapi múllatásom,
Hārmadikba indulásom.
Mikor gyüttem küs ērdőnél,
Demetēr állott ott elém.
Te Demetēr mit gondóltál,
Hogy hazúrról ēlindúltál?
Én egyebet nem gondóltam,
Lelkem gyílkosságra attam.
Jāj nékem! Többet nem szóllatt,
Vérem kiontá a pórba,
Testem hánta az árokba,
Ződ ág vót a szenfedelem,
A madarak pásztorólták.
Demetēr onnét mekfórdula,
Bémene Sándórfālvára,
Onnét fēl Miklósfālvára,
A Hórvát Miklós udvarába.
Hórvát Miklós jó barátom,
Amég élek mekhálálom,

Fog bé ökred szekeredbe,
Tégy ety párnát fenekibe,
S ety pokrócat tetejibe.
Menynyünk ēl a sík mezőbe,
Onnét meg a küs ērdőbe;
Ot vagyan ety szegén aszszan,
Nem tudam, hogy mijen aszszan,
Ugy gondolam, beteg aszszan.
Bévitték Sándorfālvára,
Onnét fēl Miklósfālvára,
A Demeter kapujjára.
Jó lëányom nyis kapudat,
Hālva viszik jaz anyádot.
Tíz tesvérem, nincs anyátok,
Szőcs Máriát nem látytyátok.
Szőcs Mária , édes anyám,
Tíz árvádot nekem hagyád!
Nem tapatad küszebemet,
Nem szoritad tüszejemet.
Demeter jár kételkedve,
Szőcs Mária magas menybe.
Bé van az én kedvem zárva
A fellegi magas várba;
Nincs ojan kócs, ki talájja,
Ha Jézusam ki nem zárja.[65]

Torda (Torda-Aranyos m.), 1903. február
Gyűjtő: Viski Károly
Diktálta özv. Dulló Józsefné, Barók Eszter 40 éves asszony.
Lelőhely: EA 3744/5. sz., 9–10. hasáb

[65] Viski Károly jegyzete a balladához: „Ezt a balladát Dulló Józsefné az urától tanulta, aki udvarhelyszéki, Keresztúr vidéki származású volt. *Magyarós, Miklósfalva, Sándorfalva* is erre igazítanak. Székely nyelvjárási sajátságok a következők: *küs, mekfördula, bémene*. E formailag igen figyelemre méltó költeménynek talán dallamát is sikerül megszereznem." (EA 3744: 1. lap) – Változatai: ERDÉLYI János 1846 I: 378–379/ 381 sz. és JANKÓ János 1893: 262. (EA 10228: 11. lap) – Viski Károly mindkét hivatkozása téves: az Erdélyinél szereplő *Szűcs Marcsa*, illetve a Jankó János által közölt harasztosi *Szőcs Máris A meggyilkolt fonólány* típusú ballada változata.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Magzatgyilkos leányanya

22. Miklós Mári

Zúg az erdő, ropog a fa,
Miklós Márit verik vasra.
Ott hadd üssék, ott hadd szidják,
Mért tette el a magzatát.

Vasra verték, el is vitték
S a tömlöcbe bevetették.
Az ajtaját bezáradták,
S Miklós Márit ott hagyadták.

Miklósfalva (Udvarhely m.), 1908. április 27.
Molnár Andor VI. gimn. oszt. tanuló feljegyzése
Adatközlő nincs.
Lelőhely: EA 272/I. sz., 1. lap

Gyilkos legények

23. Molnár Dénes

Tudod babám, hogy Fülébe mi történt,
Molnár Dénest, az asztalost megölték.
Vérét vették, mint a fogoly madárnak,
Nagy Fülébe a Csogvikti urának.

Molnár Dénest viszik a temetőbe,
S legényeket udvarhelyi tömlöcbe.
Megérdemlék, meg az okát megadták,
Gyilkosságukat mindnyájan megtudták.

Miklósfalva (Udvarhely m.), 1908. április 27.
Molnár Andor VI. gimn. oszt. tanuló feljegyzése
Adatközlő nincs.
Lelőhely: EA 272/II. sz. 1. lap

ÖNGYILKOS ANYAGYILKOS

24. A rákosi határszélen

A rákosi határszélen
Nem is olyan régen,
Halva találtak egy legényt
A vasútnak szélén.

Ki megölte édesanyját,
Sugár Vilmát s ártatlankát,
Azoknak a bánatába
Feküdt a vonat alá.

Miklósfalva (Udvarhely m.), 1908. április 27.
Molnár Andor VI. gimn. oszt. tanuló feljegyzése.
Adatközlő nincs.
Lelőhely: EA 272/III. sz., 1–2. lap

KÓRHÁZBAN

25. A tordai kórház előtt homokos

A tórdai kórház elött homokos,
Āra sétál Bórbé Samu főórvos.
Főórvos úr a vóna a kérésem,
A babámot a kórházból kikérem.

Kiadnám én édes fiam, nem lehet,
Tegnap írtam tüzes lápisz receptet.
Egy sājka lé, ety fél komisz naponta,
A kórházbo az én rózsám hasznájja.[66]

[66] Viski Károly jegyzete a balladához: „Adalék a népköltés dekadenciájának történetéhez. Rajta van a kultúra vaskos lábnyoma. Bizonyos naivságot azonban nem lehet tőle elvitatni.” (EA 3744: 2. lap)

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Torda (Torda-Aranyos m.), 1903. március
Gyűjtő: Viski Károly
Diktálta Birs József 20 éves legény
Lelőhely: EA 3744/ 12. sz., 21. hasáb

HISTÓRIÁS ÉNEK

26. [Szentháromság pusztulása 1858-ban]

Tovább keblem nem birhattya
Fájdalma már meghasittya
Szentháromság nagy romlása
Négy uccának pusztulása
Ezërnyócszázötvennyócba
Midőn volnánk bódogságba
tizenötödik szeptember
Elboritta a tűztenger.
Szurdok uccán megindulla
Falu hosszán végig futa
El kelle néznénk romlássát
Mindenünknek posztulását.
A vészharang mihejt kondul
Minden ember ótni indul
Távul űzék a tűzlángok
Gyászba sirnak al lëányok
Két szép harang tűz úttyába
Sir a falu dërëkába
Mind asz mongya ne haggyatok
Emésznek meg a tűzlángok.
Öste jött a baromcsorda
Ment vóna bé, nem vót hova
Lángoltak a kapuzábék
Lángolt belöl minden hajlék.
Az anyák s gyermekek sírtak

Nem vót hajlék künn marattak
Sír az özvegy sir az árva
Kemény főd a házat vágja.[67]

Siklód (Udvarhely m.), 1909.
Gyűjtő: Viski Károly
Adatközlő nincs.
Lelőhely: EA 270/3. sz., 2-3. lap

KRIZA NÉPRAJZI

[67] A históriás ének korai változatát 1865-ben Vass Tamás közölte – egy marosvásárhelyi vak koldus költeményeként. (l. VASS Tamás 1865. – Ua. In: SZABÓ Sámuel – OLOSZ Katalin 2009: 193-194)

© www.kjnt.ro/szovegtar